

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ
Кафедра фінансів та обліку

СУЧАСНИЙ СТАН ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
6 курсу денної форми навчання
КОС Вікторії Романівни

Науковий керівник
Кандидат економічних наук, доцент
ПАЦУЛА Ольга Ігорівна

Рецензент
Керівник відділення АТ «Кредобанк»
КУЛИНИЧ Наталія Юріївна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«07» грудня 2023р., протокол №5
завідувач кафедри фінансів та обліку

_____ Мельник С.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Львів 2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

(підпис)

«13» квітня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ КОС Вікторії Романівни

1. Тема роботи «Сучасний стан валютної безпеки України»
керівник роботи ПАЦУЛА Ольга Ігорівна, кандидат економічних наук, доцент
затверджені розпорядженням директора Інституту від «07» квітня 2023р. №4
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» грудня 2023р.
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань валютного регулювання, літературні джерела із зазначеної тематики, сучасні та аналітичні дані, ресурси мережі Інтернет, статистичні дані.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) визначити сутність валютної безпеки; ознайомитись з індикаторами та значеннями вагового коефіцієнта індикаторів валютної безпеки України; дослідити правові основи валютного контролю та відповідальність за їх порушення; оцінити показники стану валютної безпеки України; здійснити аналіз валютної безпеки держави в умовах воєнного стану; визначити напрями удосконалення валютної безпеки України; ознайомитися з міжнародним досвідом у сфері валютної безпеки та навести приклади його використання в Україні.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Складові фінансової безпеки; Фундамент валютної безпеки держави; Індикатори та значення вагового коефіцієнта індикаторів валютної безпеки України; Динаміка обмінного курсу гривні щодо долара США впродовж 2014-2022 р.р., станом на кінець року; Динаміка індексу зміни офіційного курсу гривні до долара

США впродовж 2014-2022 року, %; Динаміка різниці між форвардним та офіційним курсом національної валюти впродовж 2014-2022 року, грн; Міжнародні валютні резерви за 2014-2022 рік, місяців імпорту; Обсяг загальних кредитів до обсягу кредитів в іноземній валюті за 2014-2022 рік, %; Сальдо купівлі-продажу іноземної валюти населенням за 2014-2022 рік, млрд. дол. США; Рівень фінансової доларизації впродовж 2014-2022 року, %; Динаміка індексів валютної безпеки України впродовж 2014-2022 років; Індекс споживчих цін до відповідного місяця попереднього року за січень-вересень 2022 року, %; Міжнародні резерви України за січень-вересень 2022 року, млрд. дол. США; Складові гарантового боргу України у 2022 році; Зміни у валютному регулюванні у 2022 році; Заходи для удосконалення валютної безпеки України; Механізм роботи депозитних вкладів з індексацією курсу валюти; Аналіз валютної безпеки різних країн світу.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ПАЦУЛА О.І.		
2	ПАЦУЛА О.І.		
3	ПАЦУЛА О.І.		

7. Дата видачі завдання

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури темою роботи та складання плану	01.07.2023	Виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2023	Виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2023	Виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2023	Виконано
5	Підведення підсумків та формування висновків	15.11.2023	Виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2023	Виконано

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

КОС В.Р.

_____ (ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

ПАЦУЛА О.І.

_____ (ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

КОС В.Р. Сучасний стан валютної безпеки України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерство внутрішніх справ України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена сучасному стану валютної безпеки України. Розкрито поняття та зміст валютної безпеки, визначено правові основи валютного регулювання в Україні та відповідальність за порушення валютного контролю. Здійснено оцінку основних показників стану валютної безпеки країни та аналізу стану валютної безпеки держави в умовах воєнного стану. Наведено основні напрями вдосконалення валютної безпеки України.

Ключові слова: валюта, безпека, індикатори валютної безпеки, курс національної грошової одиниці, фінансова стабільність, Національний банк України, валютне регулювання.

ABSTRACT

KOS V.R. Current state of currency security of Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance" - Lviv State University of Internal Affairs, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualification work is devoted to the current state of currency security of Ukraine. The concept and meaning of currency security and revealed, the legal basis of currency regulation in Ukraine and responsibility for violations of currency control are defined. An assessment of the main indication of the state of currency security of the country and analysis of the state of currency security of the state in the conditions of martial law was carried out. The main areas of improvement of currency security of Ukraine are given.

Keywords: currency, security, indicators of currency security, exchange rate of the national currency, financial stability, National Bank of Ukraine, currency regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕРИТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ	10
1.1. Поняття та зміст валютної безпеки	10
1.2. Правові основи валютного контролю та відповідальність за їх порушення	21
Висновок до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ СТАН ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	29
2.1. Оцінка показників стану валютної безпеки України	29
2.2. Аналіз стану валютної безпеки держави в умовах воєнного стану	38
Висновок до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ ...	46
3.1. Удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки України.....	46
3.2. Міжнародний досвід у сфері валютної безпеки та використання його в Україні	52
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення завдало знаного удару по економіці України. Розпочалися великі міграції зі сходу на західні частини території України та за кордон (відповідно до дослідження Організації Об'єднаних Націй кожен 5 українець виїхав за кордон), масові вбивства населення, удари по економіці, руйнування інфраструктури та енергетичної системи тощо.

Відносно за короткий час Україна в цілому та її громадяни змогли адаптуватися до нових викликів, що вимагали умови воєнного стану. Ми продовжуємо працювати над збереженням незалежності та забезпечені безпеки в середині держави.

У забезпеченні безпеки держави будь-якої країни важливу роль відіграють фінанси, а саме – валюта.

Валюта – це засіб грошового обігу країни, за допомогою якого можна оплатити певний товар чи послугу. Відносини, що виникають при цьому називають валютними.

Валютні відносини можуть виникати як на території країни, так і поза її межами. Для регулювання таких відносин запроваджують валютну політику. Валютна політика кожної країни є різною. Одним із першочергових завдань валютної політики є здійснення контролю за обігом іноземної валюти в середині країни.

Валютні відносини являють собою фінансову сторону зовнішньої діяльності економіки України. Валютні відносини задіяні у сфері торгівлі, позик, інвестицій, надання фінансової підтримки тощо.

Валютна безпека – основна складова у забезпеченні роботи будь-якої держави. Перешкоди у цій сфері не дають змогу створити умови для

економічного зростання країни. Отже у сучасному світі важливим є питання забезпечення валютної безпеки України у період воєнного стану та пошук напрямів вдосконалення цієї складової.

Багато зусиль та часу було вкладено різноманітними дослідниками та науковцями для дослідження теми валютної безпеки України. До таких можна віднести низку вітчизняних науковців: Ф. Журбу; Т. Старуха, Б. Адаміка, О. Пасічника, О. Журавську, Н. Гаман, Т. Латковська, О. Шевчек, Л. Кравченко, І. Скорохода, О. Дзюблюк, С. Урбу, В. Толуб'яка, І. Заверуху, Є. Алісову, А. Качаліча, С. Давиденко, Г. Пастернака-Таранущенка, Б. Дерев'янську, та багато інших.

Насправді це не скінченний список, оскільки зараз випускається ще велика кількість таких наукових праць і я вважаю що у майбутньому їх буде набагато більше бо у питанні забезпеченні валютної безпеки України є куди працювати.

Мета та завдання роботи. Метою даної роботи є визначення стану валютної безпеки країни, дослідження міжнародного досвіду у цій сфері та удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки в Україні.

Мета дослідження зумовила потребу у вирішенні таких основних завдань:

- Визначення поняття та змісту валютної безпеки;
- Визначення нормативно-правових основ валютного контролю та відповідальність за їх порушення;
- Проведення аналізу оцінки показників стану валютної безпеки України;
- Проведення аналізу валютної безпеки в умовах воєнного стану;
- Пошук напрямів вдосконалення валютної безпеки України;

- Дослідження міжнародного досвіду у сфері валютної безпеки та використання його в Україні.

Об'єкт дослідження. Об'єктом даної роботи є валютна безпека України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади валютної безпеки та чинники, які формують її стан.

Методи дослідження. У даній кваліфікаційній роботі для аналізу стану валютної безпеки України були застосовані такі методи дослідження, як: моніторинг обмінного курсу валюти впродовж 2014-2022 року, та оцінка ризиків, що впливають на його зміну; аналіз ринку валюти для передбачення обмінного курсу; аналіз стану міжнародних валютних резервів; аналіз валютних ризиків при розрахунку різниці між загальними кредитами та кредитами в іноземній валюті; аналіз валютних інтервенцій Національного банку України та його втручання в ринок валюти для підтримки стабільності в країні під час правового режиму воєнного стану; спостереження за ринком валюти тощо.

Також у даній роботі здійснюється порівняння валютної безпеки провідних країн світу.

Наукова новизна одержаних результатів. Було проаналізовано стан валютної безпеки України в сучасних умовах, окреслено виклики та загрози, які виникли у зв'язку із воєнним станом в країні. Визначено перспективні напрями підвищення стану валютної безпеки задля фінансової стабільності держави та її економічного розвитку.

Основний зміст роботи. Дана робота складається із трьох розділів.

У першому розділі розкривається саме значення та сутність «валютної безпеки». Також розкриті питання валютного регулювання та відповідальність за не додержання законодавчих нормативних актів.

У другому розділі розкрито аналітичний стан валютної безпеки України. Здійснено оцінку основних показників стану валютної безпеки, наведено аналіз стану валютної безпеки сьогодення в умовах воєнного стану в країні.

Третій розділ містить основні напрями вдосконалення валютної безпеки в Україні та наведений міжнародний досвід у даній сфері та використання його в Україні.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовою, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань на 5 сторінок). Загальний обсяг роботи становить 62 сторінки, в тому числі 2 таблиць та 16 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕРИТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття та зміст валютної безпеки

Фінансова безпека країни залежить від ефективної валютної політики. Валютна політика являє собою взаємозв'язок економічних, правових та організаційних дій, що направлені на керування валютною сферою, що проводиться державою у міжнародних та внутрішніх економічних відносинах [1].

Для початку ми розглянемо визначення «валюта». Слово «валюта» походить від італійської мови «valuta», що в перекладі означає «вартість», «цінність»[14]. Тобто своїми словами – це міжнародна розрахункова одиниця, засіб обігу та платежу.

Сьогодні визначення «валюта» використовують у таких значеннях:

- Грошова одиниця країни;
- Іноземна валюта, що використовується у розрахунках, як засіб платежу;
- Умовна (міжнародна) валюта або засіб платежу.

Термін «безпека» походить з грецької мови «securitas» та означає «володіти ситуацією»[14].

В цілому валютна безпека держави залежить від безпеки ринку валюти. Для забезпечення валютної безпеки держави важливим є те, щоб чітко визначити її сутність. На сьогоднішній день немає єдиного чіткого визначення «валютна безпека», різні визначення можуть лише відображати окремі галузі, та не можуть слугувати остаточним трактуванням, при цьому всьому усі галузі залишаються не до кінця визначеними на законодавчому рівні, але про це пізніше.

Давайте розглянемо декілька визначень, щоб для себе визначити що ж таке валютна безпека.

Є багато визначень терміну «валютна безпека», в одному із таких визначень зазначено, що валютна безпека – це одна із складових фінансової безпеки. Ми можемо стверджувати, що так воно і є, розглянувши усі складові, що зазначені на Рис. 1.1.

Рис. 1.1. Складові фінансової безпеки [11]

Фінансова безпека будь-якої держави пов’язана із її складовими, кожна з яких виконує свою ділянку роботи для функціонування цілісного організму – держави.

До прикладу,- бюджетна безпека забезпечує платоспроможність країни за допомогою місцевих бюджетів, які живлять державний бюджет, який у свою чергу здійснює розподіл своїх доходів на потреби держави. Також бюджетна безпека здійснює аналіз загроз, що впливають на фінансову стійкість країни, контроль за державним боргом та забезпечує відкритий доступ до інформації пов’язаної із бюджетом для громадськості.

Податкова безпека забезпечує надходження коштів шляхом податкових зборів та стягнень, що також живлять державний бюджет, впроваджує заходи для уникнення фінансових махінацій та злочинів в сфері оподаткування, здійснює та поширює ведення звітності відповідно до міжнародних стандартів.

Боргова безпека у свою чергу займається внутрішнім та зовнішнім боргом держави з метою забезпечення стійкості фінансової системи, підтримки рівня платоспроможності та кредитного рейтингу країни. Також впроваджує заходи задля безпеки в цифровому середовищі.

Фінансова безпека банку спрямована на здійснення політики задля запобігання фінансовим ризикам та забезпечення стабільності банківських систем. Центральний банк здійснює контроль за усіма іншими банківськими установами, може втручатися у здійснення фінансових операцій, забезпечує прозорість банківської системи, щоб уникнути корупції на усіх рівнях.

Грошово-кредитна безпека відповідає за стійкість фінансової системи та функціонування грошового обігу в країні. Тісно пов'язана з монетарною політикою Національного банку України та наглядом за банківськими та фінансовими установами, регулює фінансовий ринок тощо.

Інвестиційна безпека держави функціонує за умов іноземних вкладів в країну інвесторами, що надає можливість розвинути науково-технічний та інтелектуальний потенціал країни.

В цілому інвестиційна безпека спрямована на забезпечення безпеки інвесторів та їхніх вкладень. Це здійснюється шляхом розподілу інвестицій між різними активами, дослідження ринку, встановлення чітких цілей для здійснення тих чи інших вкладень.

І остання складова фінансової безпеки – валютна безпека відповідає за стабільність та надійність національної грошової одиниці. Валютна безпека включає комплекс дій, що направлені на забезпечення ефективної роботи ринку валюти. До таких дій можна віднести:

- Стабілізація курсу національної грошової одиниці;
- Ліквідність та конвертованість фінансів;
- Зменшення ризиків коливань валютного обмінного курсу;
- Задоволення валютних потреб населення;
- Міжнародна співпраця;
- Забезпечення валютних резервів країни;

- Розвиток експорту та імпорту товарів та інші.

Отож, можна зробити висновок, що валютна безпека – це важлива складова фінансової безпеки. Без стабільної грошової одиниці, достатнього обігу міжнародних резервів неможливо забезпечити захист національної валюти на міжнародних валютних ринках та створити умови для розвитку експорту товару за кордон, припливу в країну іноземного капіталу та інтеграції України до світової економічної системи.

В економічній літературі розрізняють: валютну безпеку держави, валютну безпеку суб'єктів господарювання і валютну безпеку громадян [11].

Валютна безпека держави – це курс національної грошової одиниці, що задовільнить населення і викликатиме довіру до державної валюти. Міцна національна грошова одиниця сприятиме розвитку вітчизняної економіки, що у свою чергу допоможе залучити більшу кількість інвестицій із за кордону. Адаптація економіки України до світової економічної системи сприятиме стабілізації обмінного курсу гривні на міжнародних ринках валюти.

Валютна безпека суб'єктів господарювання. Валютна безпека є важливою для суб'єктів господарювання, оскільки коливання валюти можуть вплинути на їхній прибуток та витрати, що у свою чергу впливають на їх конкурентоспроможність. Також, залежними є ті суб'єкти господарювання, що здійснюють інвестиції в іноземний капітал. Для зменшення коливань, держава забезпечує нормативно-правову базу валютної складової, регулює ринок валюти, накопичує валютні резерви.

Для громадян валютна безпека відіграє важливу роль у забезпеченні їхнього благополуччя. Стабільність національної грошової одиниці має вплив на: фінансові можливості у купівлі товарів та послуг, накопичення коштів та здійснення вкладів, зайнятість та доходи та у цілому на добробут населення.

Відповідно до визначення на сайті Національного банку України «валютна безпека – це ступінь забезпеченості держави валютними коштами, достатніми для дотримання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу

міжнародних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці, стан курсоутворення, який максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках і створює умови для розвитку експорту, припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи[17]».

На думку відомої вченої Белінської Я.В. «валютна безпека – це валютна система, що характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, забезпеченістю валютного ринку, задоволення в іноземній валюті потреб держави, суб'єктів господарювання і населення[3]».

Цей підхід дозволяє визначити валютну безпеку, як стан надійності національної грошової одиниці.

Барановський О.І. говорить нам про те, що «валютна безпека – це умова утворення курсу валюти, що сприяє розвитку економічної системи країни [1].»

Для детального вивчення сутності валютної безпеки необхідно розглянути такі елементи, як об'єкт та суб'єкт валютної безпеки.

До об'єктів валютної безпеки належать: обмінний курс національної грошової одиниці, попит та пропозиція іноземної валюти, обсяг міжнародної валюти, стан платіжного балансу та розмір зовнішнього боргу країни.

До суб'єктів валютної безпеки належать: Національний банк України, уряд, Міністерство фінансів України, Митна служба та інші резиденти та/або нерезиденти, що здійснюють валютні операції через уповноважені установи.

Український валютний ринок займається купівлею-продажем валюти у безготівковій та готівковій формі, іноземної готівки та металів.

На валютному ринку має перевагу національна економічна політика тому це важливий механізм роботи державної політики та національної безпеки держави. Контроль над валютним курсом позитивно впливає на збільшення обсягів виробництва, у тому числі це дасть можливість збільшити експорт товарів за кордон, що у свою чергу є вагомим фактором розвитку економіки країни. Валютна безпека будь-якої держави має фундамент, який є основою для її розвитку (див. рис.1.2.) .

Рисунок 1.2. Фундамент валютної безпеки держави

Джерело: створено автором за даними [11]

Основним механізмом створення безпечного рівня валютної системи вітчизняної економіки є валютне регулювання, суть якого в державному регулюванні через уповноважений нею орган, спрямований на регламентацію розрахунків та послідовність здійснення операцій з валютними цінностями.

Отож, валютне регулювання являє собою набір дій, що спрямовані на контроль за ринком валюти в середині країни. До основних таких дій можна включити:

1. Валютні обмеження;
2. Фіксація курсу валюти;

3. Інтервенції на ринку валюти;
4. Управління валютними резервами;
5. Монетарна політика;
6. Валютні інвестиції.

Для досягнення економічної безпеки в країні ключову роль відіграє валютна стабільність. Такої думки дотримувались ряд учених, як: Мандаль Р., Обсвельд М. та Тейлор А. У свої працях вони робили акцент на стійкій національній грошовій одиниці для ведення міжнародної торгівлі, зростання економічних показників країни та зменшення ризиків. Круглан П. та Обсвальд М. вбачали у контролі за капіталовкладеннями стабільну валюту та фінансову безпеку країни.

Також для досягнення валютної безпеки в країні важливою умовою є: монетарна політика, забезпечення достатнього рівня резервів іноземної валюти, нагляд за банківськими установами та ринками, розвиток торговельної політики, управління інфляційними процесами та державним боргом, розвиток фінансового ринку та забезпечення його ефективності та стабільності, адаптація до міжнародного економічного середовища тощо.

Економіка будь-якої країни постійно зазнає випробувань, таких, як: зниження внутрішнього валового продукту країни; зростання інфляції; бюджетний дефіцит; брак державних фінансів; вплив капіталу з країни; боргова залежність; соціальна напруженість тощо.

Рівень валютної безпеки можна оцінити за допомогою загальних показників, таких, як: обсяг валютних резервів країни, стабільність національної грошової одиниці, рівень інфляції, надійність фінансової системи, стан зовнішніх фінансових зобов'язань, розподіл ресурсів між різними економічними галузями для зменшення ризиків та залежності від конкретного сектору, експорт та імпорт товарів та послуг, політичної стабільність в країні.

Є щонайменше десяток показників, що можуть описати стан валютної безпеки держави. Основні індикатори стану валютної безпеки держави, їх

порогове значення та характеристику можна простежити у Табл. 1.1., дані у якій вказані за допомогою Методичних рекомендацій, щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [27].

Дані індикатори в сукупності дозволяють оцінити стан валютної безпеки України та здатність уникати нестабільних ситуацій чи адаптуватися до них. Валютна безпека є ключовим елементом розвитку економіки країни. Вона впливає на усі сфери економіки. Розвинута економіка у свою чергу дозволить залучити більшу кількість інвесторів та забезпечити підвищити рівень життя громадян.

Таблиця 1.1

Індикатори та значення вагового коефіцієнта індикаторів валютної безпеки України

Індикатор, одиниця виміру	Значення вагового коефіцієнта	Характеристика
Темп зміни індексу курсу гривні до долара, середній за період, %	0,1775	Курс гривні впливає на рівень цін, темпи інфляції, динаміку експорту та імпорту товарів, потоки іноземного капіталу, сальдо зовнішньо-платіжного та торговельного балансу, доходи та видатки держбюджету, обсяг обігу грошової маси
Різниця між форвардним та офіційним курсом гривні, грн.	0,1505	Дає можливість робити прогнози у валютному курсі
Обсяг валютних міжнародних резервів України, місяців імпорту	0,1801	Іноземна готівка, запаси золота та інших активів на рахунку Національного банку України, що дають йому можливість впливати на зміну курсу національної валюти

Продовження табл. 1.1

Частка кредитів в іноземній валюті до загального обсягу кредитів, %	0,1496	Показник стійкості країни для регулювання зобов'язань в національній та іноземній валютах
Сальдо купівлі-продажу іноземної валюти населенням країни, дол. США	0,1657	Важливий показник зовнішнього торгівельного балансу, що також має вплив на обмінний курс національної грошової одиниці
Рівень доларизації грошової маси, %	0,1767	Показує популяризацію іноземної валюти (до прикладу долара США) у відповідності до національної валюти в країні

Джерело: створено автором за даними [27]

Кожен з цих показників має своє вагоме значення, зміна якого має вплив на економіку країни. Будь-яке відхилення від зміни значення може свідчити про те, що є необхідність вжити заходи для усунення причин, що їх зумовлюють.

Важливим завданням Національного банку України та інших органів державного управління в сфері валютної безпеки є постійний контроль за системою показників задля визначення відхилень від норм, рівень небезпеки, що зумовлюють ці відхилення та попередження органів державного регулювання та суспільства про валютні дисбаланси та наростання валютної кризи.

Основними загрозами валютній безпеці України є: високий рівень неоподаткованої діяльності, зростання інфляції та дефіцит платіжного балансу бюджету, зменшення нагромадження основного капіталу, зростання рівня безробіття, несприятливий інвестиційний клімат в країні, високий рівень державного боргу, неконтрольовані еміграційні процеси та політична нестабільність, в тому числі через воєнні дії на території країни, - це реальний збиток завданий економіці та фінансам держави.

Цей збиток можна досягнути за допомогою загальноекономічної, матеріальної або фінансової оцінки. Аналіз загроз валютній безпеці країни не можливий без поділу загроз на конкретні групи під певним фактором та відокремлення реальних та потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз.

Отож, валютні загрози можна поділити на конкретні групи для кращого розуміння та здійснення контролю ризиками. До прикладу, до політичних загроз можна віднести: зміни в монетарній та фінансовій політиці; торгівельне суперництво задля отримання більшого прибутку; на сучасному досвіді можемо спостерігати також введення санаційних обмежень проти конкретної країни, підприємства чи людини; політична нестабільність в середині країни; дипломатичні відносини з сусідніми країнами, що можуть бути як у збиток, так і на користь, якщо вміти їх правильно застосовувати; переведення економічних реформ та інші.

До економічних загроз можна віднести: незахищеність банківської системи; дефіцит фінансів; економічна нестабільність на світовому рівні; торгівельний дефіцит; високий рівень інфляції; зміна цін на ринках сировини; втручання в обіг валюти центральних банків.

Фінансові загрози є важливим компонентом загроз валютної безпеки, до якого відносять: несприятливий інвестиційний клімат; нестабільна ситуація на ринку валюти; велика частка державних зобов'язань; збільшення частки фінансової злочинності та корупції; зміни в міжнародних стандартах тощо.

Також можуть виникати технічні загрози, до яких входить: кібератаки на фінансові установи; стрімкі зміни в технологічному середовищі; недостатньо захищені дані; недоліки або помилки в робочих програмах.

Соціальні та культурні загрози пов'язані із появою конфліктів на соціальному рівні, що можуть стосуватися: етнічних питань, культурної спадщини; соціально-економічної нерівності.

Економічні загрози, до яких відносять: підвищення рівня інфляції в країні, геополітичні конфлікти; зовнішня нестабільність та події, що несуть негативні наслідки; збільшення безробіття; нестабільна політична ситуація.

Та останнім підвидом є легальні аспекти, що мають на меті забезпечити стабільність та довіру на ринку валюти, зменшити корупцію.

Поділ загроз є в нагоді не лише для визначення потенційних ризиків, а й для розробки плану управління ними.

На рівень валютної безпеки має вплив багато чинників, серед основних загроз валютній безпеці України можна назвати: ріст зовнішнього боргу країни; вплив іноземних інвестицій, капіталу; високий рівень доларизації економіки; недосконала валютна політика; часті коливання курсу валюти; порушення правил при валютних операціях; втручання міжнародних організацій, радників до валютної політики України.

Великий вплив капіталу з України спостерігався з моменту повномасштабного вторгнення. Це спричинило загрозу для національної безпеки. Та за допомогою чіткої монетарної політики Національного банку України, результати якої ми можемо спостерігати у звіті за 2022 рік, наша держава змогла повною мірою захистити фінансову систему, зберегти стабільність та довіру громадян.

З настанням воєнного стану Національний банк України був вимушений адаптуватися до нових умов роботи. Необхідно було здійснити заходи задля зміцнення до викликів тривалої війни економіки, та у будь-який момент бути готовим інтегрувати економіку в європейський простір після її закінчення. Основним завданням Національного банку України у цей період було:

1. Захистити курс валюти та стабілізувати національну грошову одиницю та заощадження громадян;
2. Не допустити спекуляцій на внутрішньому готівковому ринку валюти, зменшити непродуктивний вплив капіталу;
3. Структурувати роботу не банківських фінансових установ та надавачів платіжних послуг[27].

1.2. Правові основи валютного контролю та відповідальність за їх порушення

Однією з умов успішного функціонування економіки країни є стабільність та конвертованість національної грошової одиниці. Для отримання такого результату необхідно мати досконалу нормативно-правову базу, чітку валютну тактику та стратегію розвитку.

Валютне регулювання - це дії держави, що спрямовані на отримання контролю над оборотом іноземної валюти в країні. В цілому валютне регулювання забезпечує стабільність ринку валюти та безпеку країни.

Основні елементи валютного регулювання в Україні включають: Національний банк України, що здійснює контроль за обігом валюти, встановлює обмінний курс та розробляє політику; законодавчі нормативні акти, що визначають правила проведення операцій з використанням валюти, її обміну; правила обміну валюти, діяльність бірж, банків та фінансових посередників; боротьба з незаконними махінаціями у фінансовій сфері та корупцією.

Основними нормативно-правовими актами для здійснення валютних операцій та забезпечення валютної безпеки в Україні є:

- Конституція України [9];
- Податковий Кодекс України [19];
- Закон України «Про Національний банк України» [32];
- Закон України «Про банки та банківську діяльність» [20];
- Закон України «Про валюту і валютні операції» [21];
- Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [24];

- Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» [23];
- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [31];
- Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [34];
- Постанова Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [37];
- Постанова Правління Національного банку України «Про запровадження Положення про валютний нагляд» [26];
- Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України» [29];
- Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами – кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками» [28];
- Постанова Правління Національного банку України «Про особливості регулювання та нагляду за здійсненням діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі в період дії воєнного стану та внесення змін до Постанови Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39» [33].

Відповідно до діючого законодавства основним уповноваженим суб'єктом, який у своїй діяльності може використовувати увесь сектор економічних та адміністративних заходів валютного регулювання є Національний банк України.

Сьогодні валютне регулювання Національним банком України втілюється відповідно до Закону України «Про національний банк України» [32] та Законом України «Про валюту та валютні операції» [21].

Основним законом, що визначає повноваження Національного банку України є Закон України «Про валюту та валютні операції» [21], що був прийнятий 21 червня 2018 року.

Із прийняттям цього закону втратила чинність низка нормативно-правових актів, таких, як: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року №15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [38], Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» [36], Постанова Верховної Ради України від 23 вересня 1994 року №187/94 – Верховна Рада «Про порядок введення в дію Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» [35], що спричинило скасування багатьох нормативно-правових актів Національного банку України та видання нових актів з питань валютного регулювання.

В Україні з 7 лютого 2019 року почав діяти новий порядок здійснення валютних операцій.

Передумовою у створенні нової валютної системи в Україні спричинила низка обмежень ще у 2014 році. Виникла необхідність у підтримці національної грошової одиниці, щоб уникнути її знеціненню відповідно до іноземної валюти. Також на фінансовому ринку спостерігалася нестабільна динаміка економічних процесів.

Девальваційні процеси, що відбувалися в Україні призвели до збільшення цін на ринку на ввезені в країну товари. Для зменшення впливу таких процесів уряд ввів в дію Закон України «Про валюту та валютні операції» [21]. В додачу до цього Україна виконала взяті на себе зобов'язання щодо вільного руху капіталу, що наблизило нашу країну до Європейського Союзу.

Багато обмежень було скасовано введенням в дію одного закону. Основним завданням нового валютного законодавства є: перехід до вільного

валютного ринку; заохочення інвесторів шляхом зняття обмежень для валюти; дані умови сприяють розвитку банківської системи та фінансових інструментів; збільшення конкуренції на ринку; створення прозорості та стабільності ринку валюти.

Валютна політика побудована на принципах, що зазначені у Законі України «Про валюту та валютні операції» [21], відповідно до яких здійснюється регулювання валютних відносин.

Принцип 1. Вільне втілення валютних операцій:

1. Дає право фізичним та юридичним особам укладати угоди та виконувати зобов'язання в національній чи іноземній валюті у державних та іноземних фінансових установах.
2. Право приведення міжнародних грошових переказів
3. Здійснення заходів захисту та обмежень в фінансовій системі та платіжному балансі країни задля забезпечення стабільності та ефективності економічної системи.
4. Недопущення незаконного та без доказового вторгнення держави у валютні операції для забезпечення законності та прозорості фінансових операцій. Відповідно до статті 11 Закону України «Про валюту та валютні операції» - «валютний нагляд здійснюється органами та агентами валютного нагляду задля виявлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству без втручання у цей процес та діяльність таких суб'єктів, окрім випадків незаконних валютних операцій. Органами валютного нагляду є Національний банк України та Державна податкова служба України, що в межах своєї компетенції здійснюють нагляд за дотриманням резидентами та нерезидентами валютного законодавства. Національний банк України у визначеному порядку здійснює нагляд за уповноваженими банками, а Державна податкова служба України здійснює контроль за дотриманням резидентами та нерезидентами валютного законодавства. Органи валютного

регулювання мають право на проведення перевірок по дотриманню суб'єктами норм валютного законодавства, вимагати надання доступу до систем автоматизації валютних операцій, отримання документів про здійснення валютних операцій, а об'єкти таких перевірок зобов'язані надати правдиву інформацію, пояснення та будь-який необхідний доступ» [21].

Принцип 2. Прозорість достатність та ефективність валютного регулювання, яку можна досягти шляхом:

1. Направлений на збереження стабільності та ефективності фінансової системи, економічний та соціальний розвиток;
2. Здійснення заходів захисту фінансової системи від ризиків.
3. Прозорість рішень стосовно валютного регулювання, що є важливим для забезпечення ефективності фінансової системи та підтримки довіри учасників ринку.

Принцип 3. Свобода купівлі-продажу валюти.

1. Гнучкий курс валюти;
2. Самостійність, зазначену у Законі України «Про національний банк України»[32], відповідно до якого банк здійснює валютну і монетарну політику.

Відповідно до умов воєнного стану актуальним стало питання злочинів у сфері валютних операцій, які зараз можна трактувати, як злочини проти національної безпеки України. Одними із таких злочинів можна вважати передбачене статтею 110-2 Кримінального Кодексу України [10] фінансування насильницьких дій щодо захоплення державної влади, зміну меж території кордону іншої країни тощо.

За порушення валютного законодавства нормативно-правовими актами України передбачена відповідальність. Так, уповноваженим установам розмір покарання встановлюється Національним банком України, а юридичним особам – Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до закону «Про валюту та валютні операції» [21] в разі виявлення порушення валютного законодавства можуть застосовуватися такі заходи впливу:

- Для банків відповідальність відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» [20];
- Для тих, хто наділений повноваженнями, окрім банків: письмове попередження, обмеження у здійсненні валютних операцій; грошове стягнення; припинення дії ліцензії на здійснення валютних операцій;
- Для юридичних осіб окрім установ, що наділені повноваженнями штрафні санкції у вигляді грошових стягнень, що передбачені Кодексом законів України про адміністративні правопорушення [8].

Якщо Державна фіскальна служба України буде карати юридичну особу, то зможе накласти штраф у сто відсотковому розмірі суми проведеної операції з порушенням закону про валюту. Чи буде нараховуватися штраф у повному розмірі, про це знає лише працівник Державної фіскальної служби, що його накладатиме.

В загальному, закон про валюту полегшує систему валютного регулювання в Україні. Великий вплив у цьому всьому має Національний банк України.

У Законі України «Про валюту та валютні операції» [21] вказано, що за порушення валютного законодавства будуть застосовані штрафні санкції, а розмін таких грошових стягнень зазначений у Постанові Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 року №524 [30].

Отож в загальному порушення валютного законодавства в Україні передбачена різними видами штрафів, у серйозних випадках кримінальною відповідальністю, конфіскацією майна, відсторонення від займаної посади, обмеження права здійснення діяльності, заборона на участь в торгах, аудиту та моніторингу проведених валютних операцій, втрата ліцензії, санкції з боку міжнародних організацій тощо.

Так, грошове стягнення за порушення вимог валютного законодавства встановлених законом та нормативними актами Національного банку України, окрім порушення строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів застосовується до юридичних осіб у розмір двадцяти п'яти відсотків від суми проведеної незаконної операції, а за вчинення такого проступку повторно штраф сягатиме в розмірі п'ятдесяти відсотків суми проведеної операції. Ці штрафи застосовуються до юридичної особи впродовж шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше трьох років з дня вчинення. А день виявлення порушення – дата складання акту про документальну чи фактичну перевірку юридичної особи.

В день початку повномасштабного вторгнення, Національним банком України були впроваджені обмеження щодо валютних операцій на час дії воєнного стану. Ці обмеження регулюються постановою правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року №18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»[37].

Та ці обмеження не є постійними та незмінними, так з моменту їх впровадження Національний банк України встиг зробити зміни більше тридцяти чотирьох разів і далі продовжує вносити до прикладу: щомісячні обмеження на зняття готівки за територією країни, ліміти для купівлі, обміну іноземної валюти та інші.

Висновок до розділу 1

У першому розділі, ми дізналися про те, що фінансова безпека будь-якої країни залежить від валютної політики, а її ефективне впровадження сприяє зміцненню фінансової стійкості країни. Недбале ведення валютної політики несе загрозу фінансовій безпеці країни.

Для забезпечення валютної безпеки, важливим є чітко визначити її сутність. Є велика кількість трактувань визначення «валютна безпека», що наведені у цьому розділі.

Для успішного функціонування економіки країни необхідно ефективно управляти її грошовими потоками. Основну роль у світовій та національній економіці приділяють ринку валюти. Ринок валюти дозволяє здійснювати операції з купівлі та продажу валюти для розвитку зовнішніх економічних відносин.

Валютне регулювання забезпечує стабільність на ринку валюти. Валютне регулювання включає: валютні обмеження, фіксацію курсу валюти, інтервенції на ринку валюти, управління валютними ризиками, монетарну політику та валютні інвестиції.

Оцінка основних валютних показників є важливою для її учасників: банків, фінансових посередників, обмінників та підприємств. Аналіз ринку валюти дає можливість:

1. Здійснювати прогнози на обмінний курс;
2. Зменшити ризики що призводять коливання валютного курсу;
3. Здійснити оцінку експорту та імпорту товарів в країні;
4. Приймати рішення щодо здійснення інвестицій;
5. Втілювати ефективну монетарну політику.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНИЙ СТАН ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка показників стану валютної безпеки України

Для забезпечення продуктивної роботи держави необхідно забезпечити функціонування валютної складової фінансової безпеки.

Здійснити оцінку стану валютної безпеки держави можна за допомогою Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [27]. Оцінку стану ми здійснимо на основі шести індикаторів, затвердженою цією методикою:

- Індекс зміни середнього за період офіційного курсу національної валюти до долара США;
- Різниця форвардного та офіційного курсу національної грошової одиниці;
- Міжнародні валові резерви України;
- Обсяг загальних кредитів до обсягу кредитів в іноземній валюті;
- Купівля-продаж іноземної валюти;
- Рівень фінансової доларизації.

Отож основним індикатором валютної безпеки є обмінний курс гривні по відношенню до курсу долара США. Ми можемо спостерігати динаміку зміни курсу щодо долара США впродовж 2014 -2022 року станом на кінець року на рис. 2.1.

Курс гривні впливає на ціну товарів та послуг, інфляційні процеси, потоки іноземного капіталу, інвестиції, рівень безробіття та платоспроможність країни.

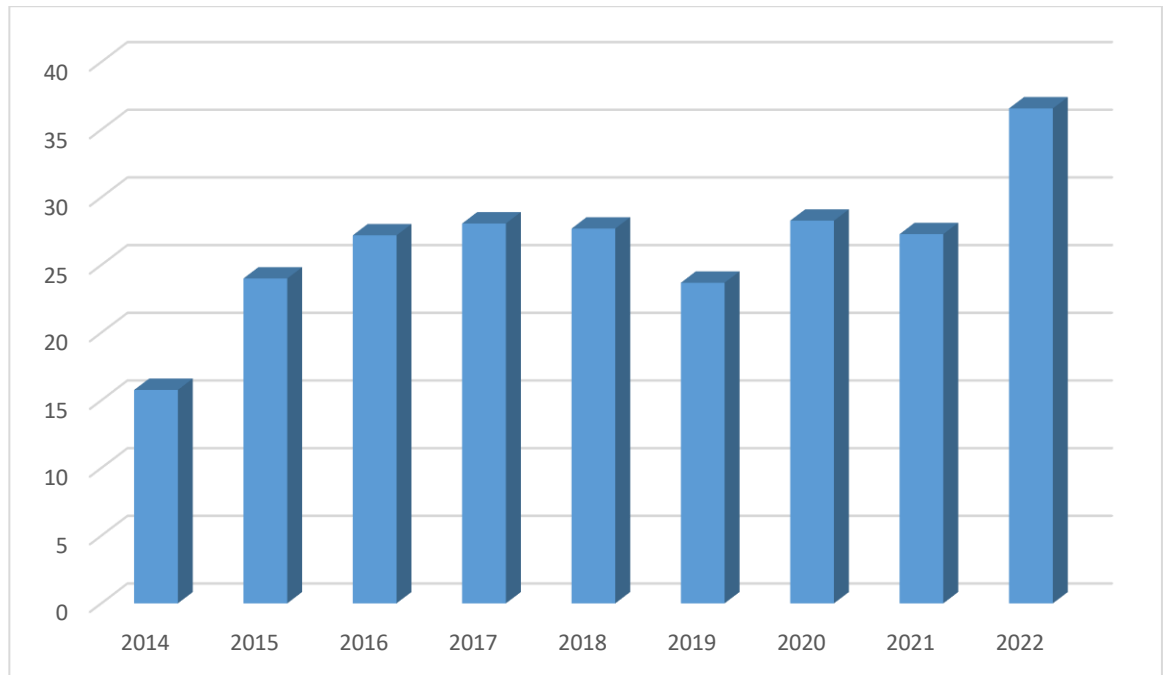

Рис. 2.1. Динаміка обмінного курсу гривні щодо долара США
впродовж 2014-2022 р.р., станом на кінець року

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

У зв'язку із політичною нестабільністю та конфліктом на сході України від початку 2014 року ми можемо спостерігати стрімке зростання долара США відповідно до гривні. Втрата довіри населення до національної валюти спричинило зростання у ціни іноземної валюти. Те саме ми можемо спостерігати і у 2022 році, це має негативний вплив на економіку країни, зростають ціни на імпортовані товари та змінюються умови для ведення бізнесу в цілому.

Якщо обчислити індекс зміни офіційного курсу національної валюти до долара США за формулою –

$$I_r = \frac{r_t}{r_{t-1}} \quad (1.2)$$

де r_t – офіційний курс гривні до долара США, середній за період t , то ми отримаємо наступні вихідні дані, що зображені на рис.2.2.

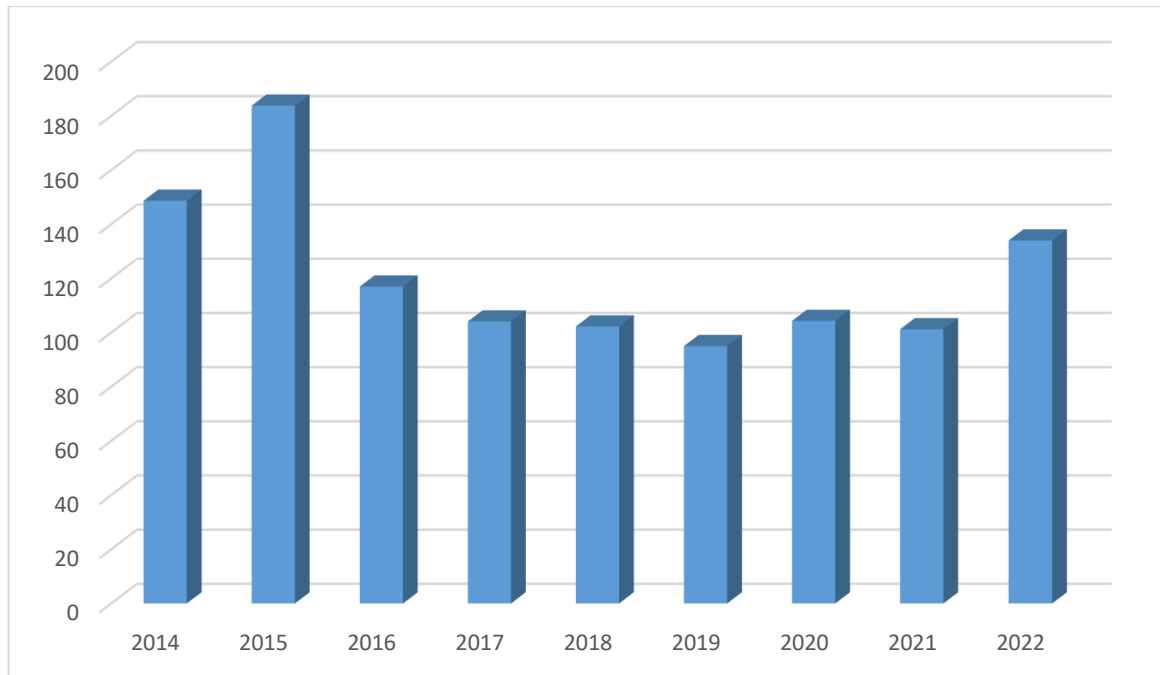

Рис. 2.2. Динаміка індексу зміни офіційного курсу гривні до долара США впродовж 2014-2022 року, %

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

Через нестабільну політичну ситуацію в Україні у 2014 році: анексію Криму та початок вторгнення у Донецьку область ми можемо спостерігати знецінення національної валюти. На початок 2014 року долар США можна було придбати за 7,99 грн., а під кінець – 15,77 грн. за 1 долар. Ці та інші події, що відбувалися далі – переворот на Майдані та заміна уряду, - спричинили знецінення національної грошової одиниці.

Саме тому на початку зими 2015 року Національний банк України здійснив перехід з фіксованого до плаваючого валютного курсу. Отож, відмова Національного банку України встановлювати індикативний курс гривні дала можливість банкам встановлювати курс національної грошової одиниці відповідно до попиту та пропозиції на валюту.

Курс гривні 26 лютого 2015 року сягнув свого історичного мінімуму – 30,01 грн. за долар США та 34,04 грн. за євро відповідно до курсу Національного банку України [18]. Та з часом курс гривні поступову став міцніший, та на кінець 2015 року він становив 24,00 грн. за долар США. Після

цього динаміка індексу зміни офіційного курсу гривні до долара США залишалася відносно не змінною до початку 2022 року.

Від початку повномасштабного вторгнення росії на територію нашої країни Національний банк України зафіксував офіційний курс гривні на рівні 29,25 грн. за долар США. Валютні обмеження та фіксація офіційного курсу дала можливість запобігти паніці серед населення, та сприяли адаптації до умов війни.

Та уже у липні 2022 року офіційний курс гривні було скориговано Національним банком України на 25% до 36,57 грн. за долар США. Цей крок мав на меті збільшити конкурентоспроможність виробників в країні, зменшити різницю в курсі валюти для різних груп бізнесу та населення та зберегти стійку економіку під час воєнного стану.

Офіційний курс гривні до долара США надалі залишається фіксованим, оскільки це залишається важелем Національного банку України для стабілізації національної грошової одиниці.

Наступним індикатором є динаміка показників різниці між форвардним і офіційним курсом гривні, що можна розрахувати за такою формулою:

$$s = r_t^f - r_t \quad (2.2)$$

де r_t^f – це курс форвардний у гривні на кінець періоду t ;

r_t – це офіційний курс гривні на кінець періоду t .

Отож впродовж 2014-2022 років ми можемо спостерігати таку динаміку між форвардним та офіційним курсами гривні, дивитись рис. 2.3.

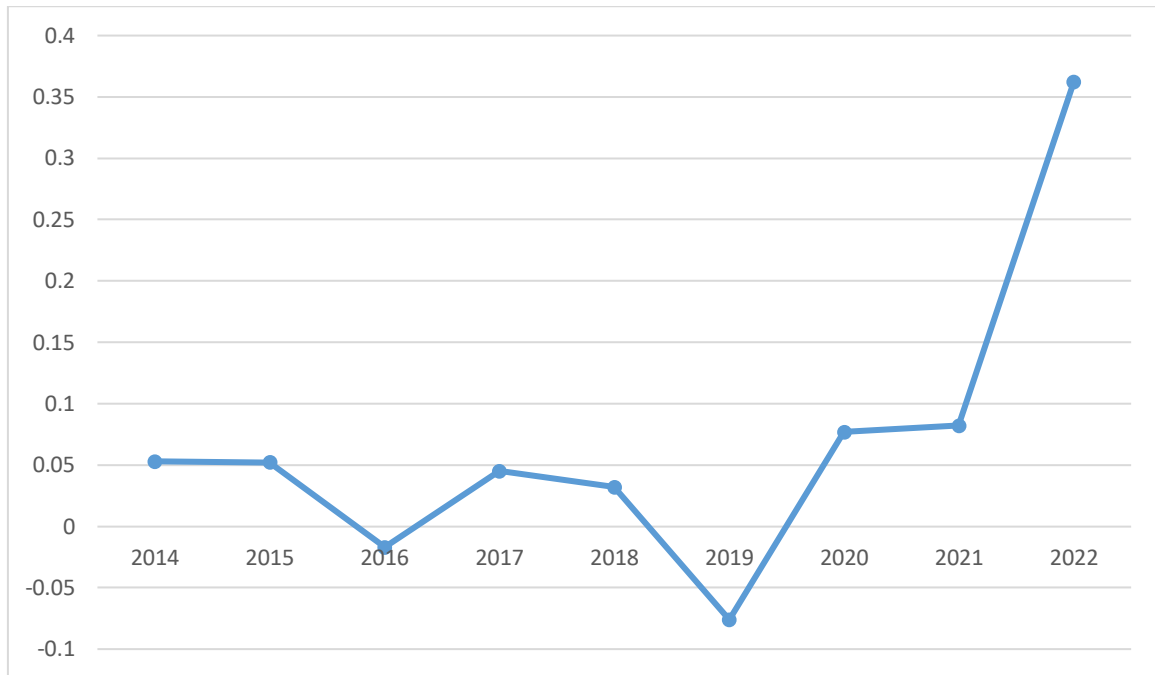

Рис. 2.3. Динаміка різниці між форвардним та офіційним курсом національної валюти впродовж 2014-2022 року, грн

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

Динаміка різниці між форвардним та офіційним курсом гривні відображає передбачення щодо майбутньої зміни валютного курсу. Так з 2021 по 2022 рік ми можемо спостерігати зростання нестабільності на ринку валюти.

Однак треба пам'ятати про те, що різниця між форвардним та офіційним курсом валюти не завжди є достовірним джерелом інформації, оскільки на них впливають події, що відбуваються в країні, а події мають властивість мінятися під впливом різних факторів. Так, ми можемо спостерігати, що у 2016 році відповідно до прогнозів курс валюти мав впасти, а насправді реальний курс виріс у ціні.

Динаміку валютних міжнародних резервів можна обчислити за такої формулою:

$$MP_{mi} = \frac{MP}{I_{mp}} \quad (3.2)$$

де MP – це міжнародні валютні резерви, млрд. дол. США;

I_{mp} – це сума імпорту за рік, млрд. дол. США.

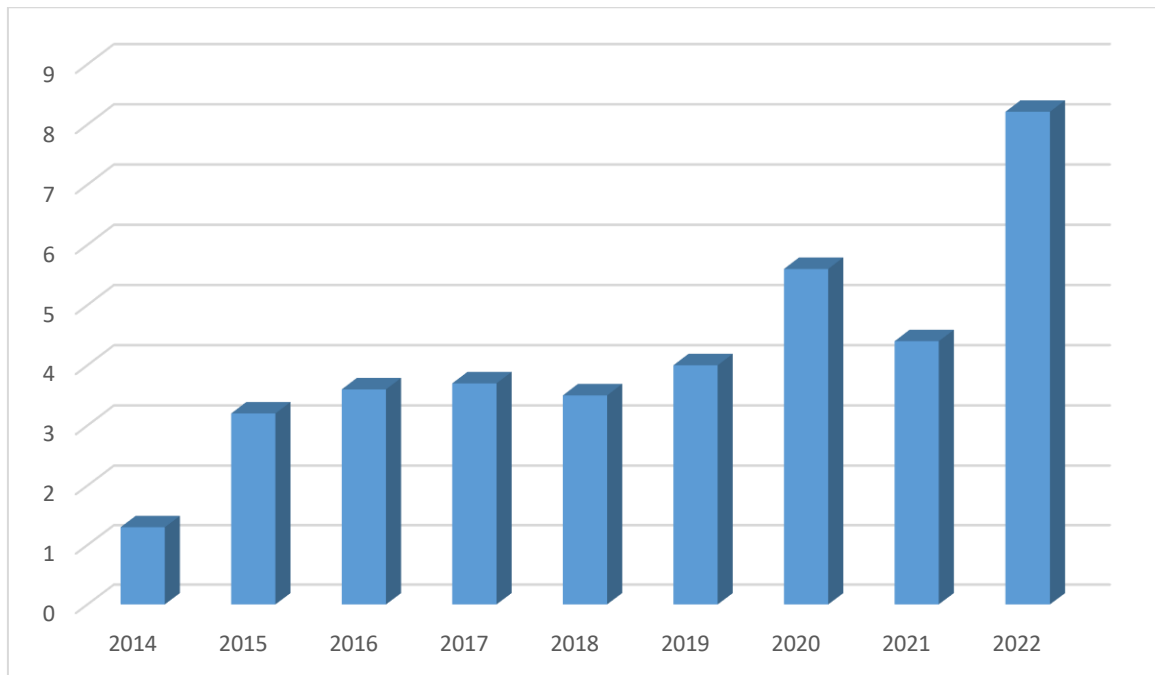

Рис. 2.4. Міжнародні валютні резерви за 2014-2022 рік, місяців імпорту

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

Міжнародні валютні резерви включають в собі: золото, іноземну валюту, права запозичення, цінні папери та короткострокові депозити. Вони накопичуються і використовуються для підтримки стійкості національної грошової одиниці.

Цей показник вираховується в місяцях імпорту, що вказує скільки місяців імпортних зобов'язань країна може покрита за допомогою своїх золотовалютних резервів.

Як ми можемо спостерігати у 2022 році за допомогою наших іноземних партнерів валютні резерви України зросли. Відповідно інформації, що вказана на офіційному сайті Міністерства фінансів України впродовж 2022 року Україні було надано кредитів на загальну суму 1 694 988 млн. грн. Ця сума включає кредити від МФО, довгострокові кредити та гарантії.

Частку кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, млн. грн. розраховується за формулою:

$$q_{iv} = \frac{c_{iv}}{c_t} * 100\% \quad (4.2)$$

де C_{iv} – це кредити надані резидентам в іноземній валюті, млн. грн.; C_t – це загальна сума кредитів, що була надана резидентам, млн. грн.

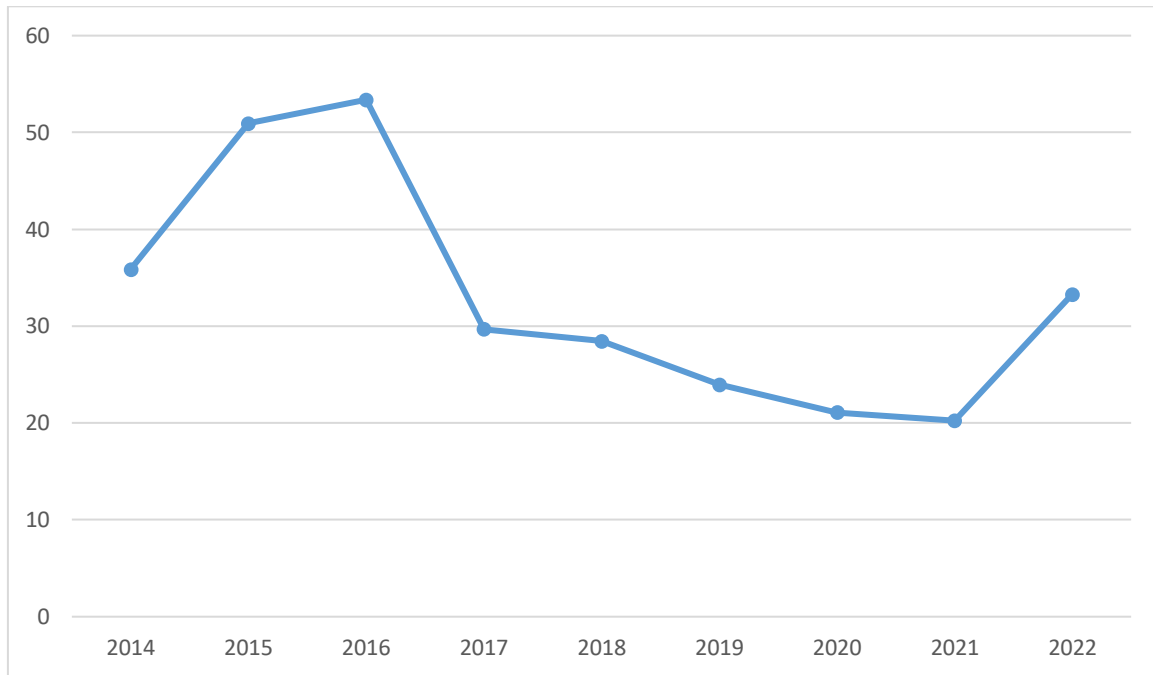

Рис. 2.5. Обсяг загальних кредитів до обсягу кредитів в іноземній валюті за 2014-2022 рік, %

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

Кредити в національній та іноземній валюті мають різний вплив на економіку країни. Коливання на ринку валюти можуть впливати на повернення того чи іншого боргу. До прикладу із збільшенням вартості обмінного курсу долара США може збільшитися ризик не повернення кредитів, що були видані в цій валюті.

Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти розраховується:

$$K_{iv} = S_{iv_t} - D_{iv_t} \quad (5.2)$$

де S_{iv_t} – це обсяг продажу валюти населенню, млрд. дол. США;

D_{iv_t} – це обсяг купівлі валюти банками в населення, млрд. дол. США.

Позитивне сальдо свідчить про те, що населення більше купує іноземну валюту, а ніж продає і навпаки. Обсяг купівлі-продажу населенням іноземної валюти впливає платіжний баланс та валютний обмін валюти.

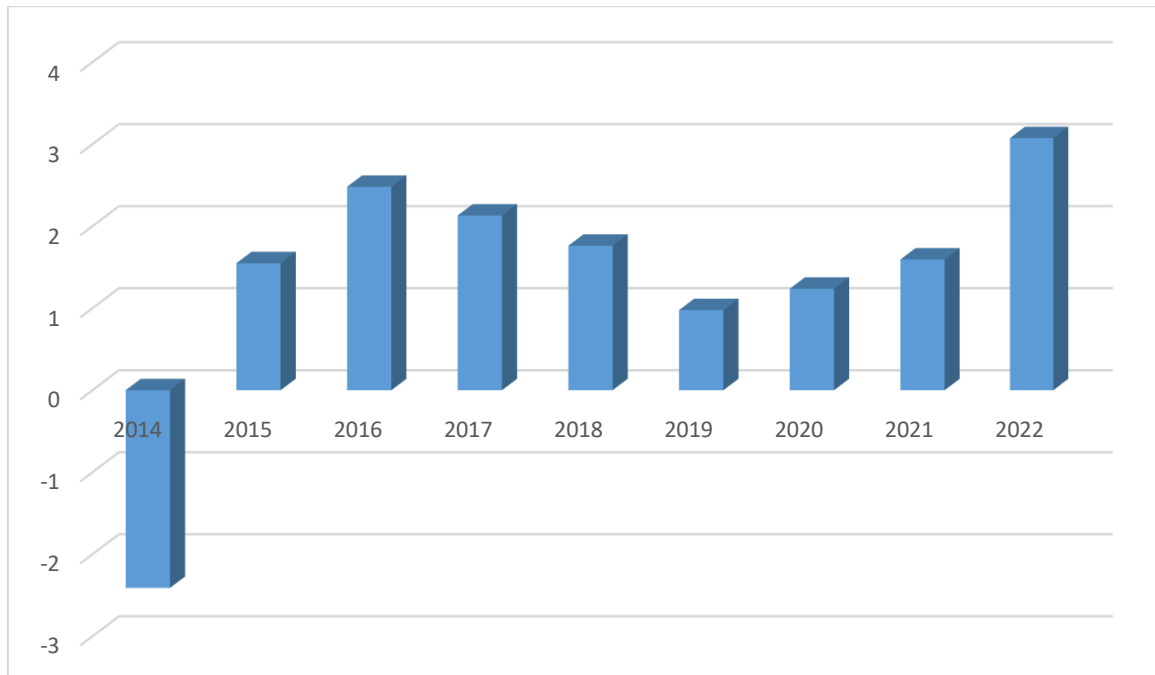

Рис. 2.6. Сальдо купівлі-продажу іноземної валюти населенням за 2014-2022 рік, млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

Ми можемо спостерігати збільшення обсягів купівлі іноземної починаючи з 2015 по 2016 роки та збільшення продажу іноземної валюти з 2017 по 2019 роки.

Для отримання даних щодо кількості іноземної валюти, що перебуває у грошовому обізі країни необхідно розрахувати такий показник, як рівень доларизації грошової маси. Високий рівень доларизації може мати свої наслідки: валютний ризик, втрата контролю над монетарною політикою, нестабільність у фінансовій сфері, вразливість банківської системи тощо.

Рівень доларизації грошової маси розраховується:

$$R_{dol} = \frac{d_{iv} + d'_{iv} + Sec}{M_3} * 100\% \quad (6.2)$$

де d_{iv} – це переказні депозити в іновалюті, млн. грн.;

d'_{iv} - це всі інші депозити в іновалюті, млн. грн.;

Sec – цінні папери окрім акцій в іновалюті, млн. грн.;

M_3 – грошова маса, або грошова пропозиція, млн. грн.

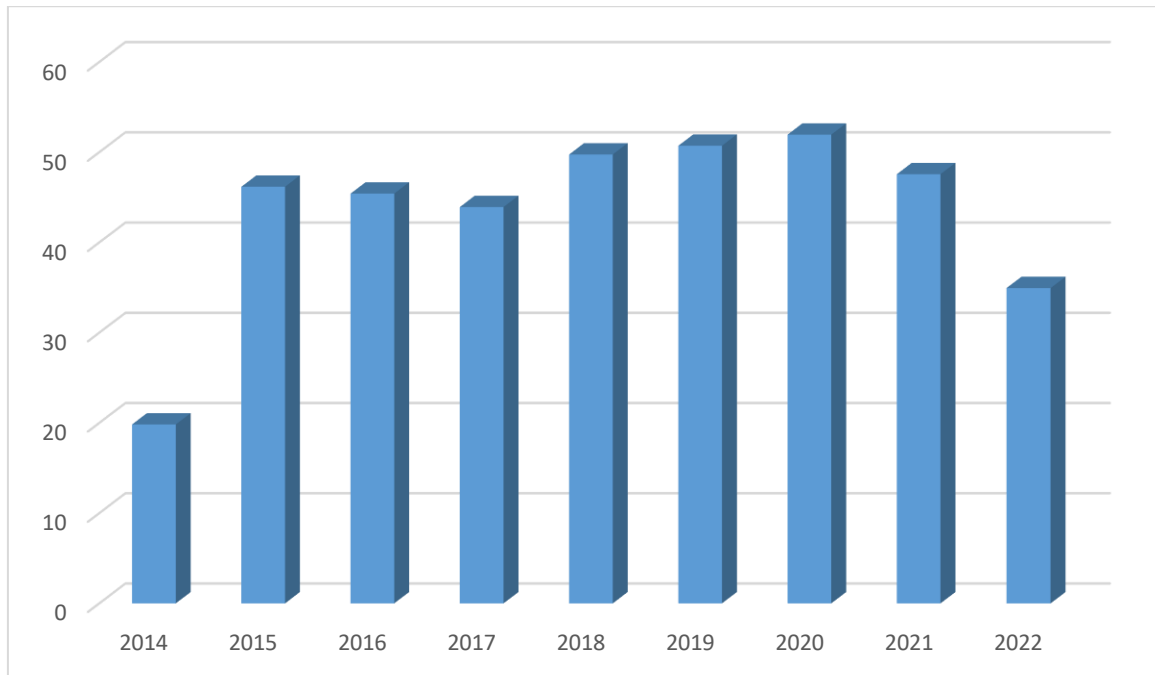

Рис. 2.7. Рівень фінансової доларизації впродовж 2014-2022 року, %

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

Через нестабільну ситуацію в країні ми може спостерігати стрімке зростання рівня фінансової доларизації з 2015 року та його відносну стабільність до 2021 року.

Основними причинами зростання рівня доларизації в країні можна віднести:

- Політична нестабільність;
- Нестабільність національної грошової одиниці та недовіра населення до національної валюти;
- Очікування інфляції банками, фінансовими посередниками, обмінниками та підприємствами;
- Поглиблення участі у світовій торгівлі, збільшення експорту.

Обчислені індикатори валютної безпеки показують ступінь стабільності та безпеки валютної сфери України впродовж 2014-2022 років (див рис. 2.8).

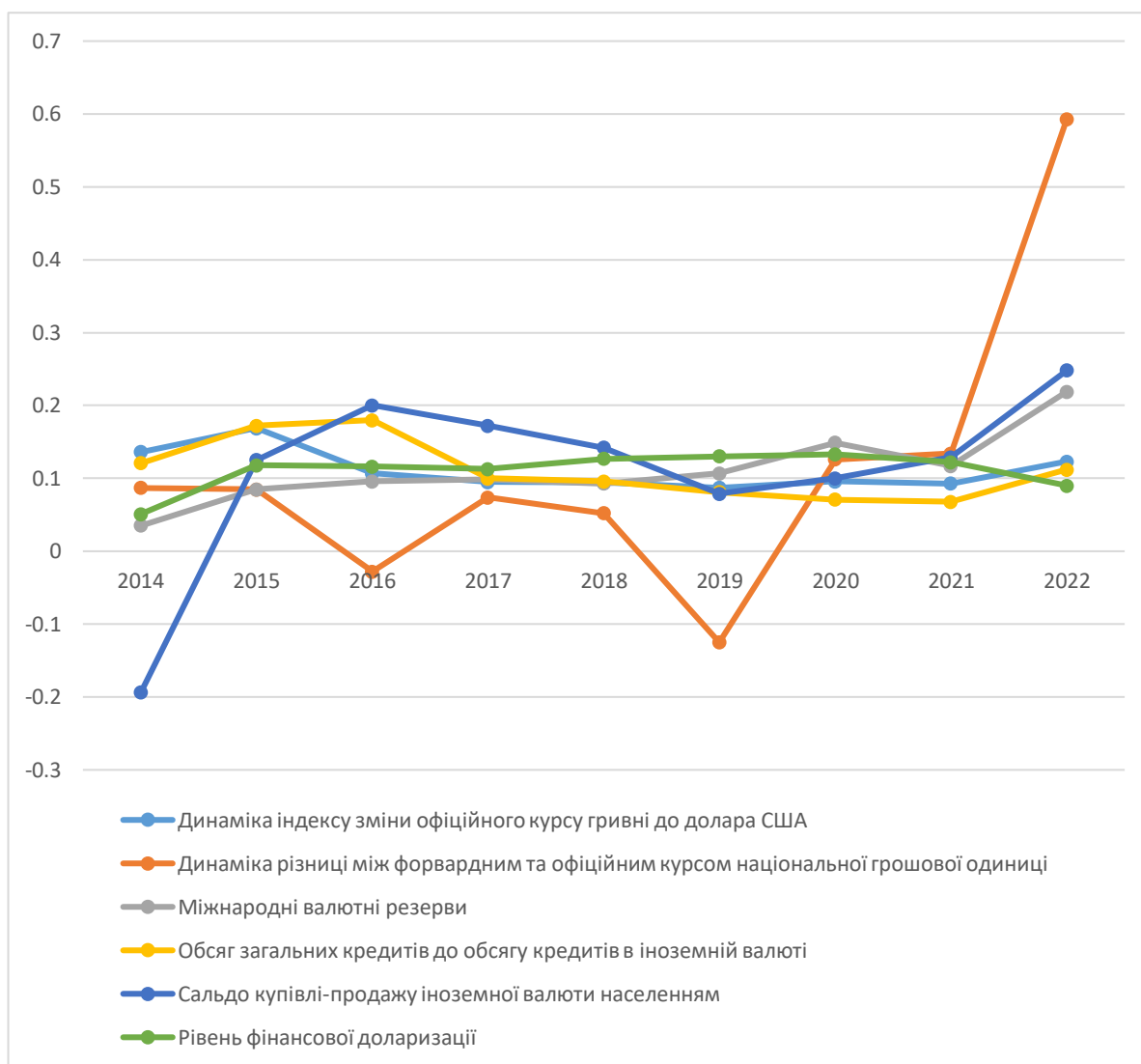

Рис. 2.8. Динаміка індексів валютної безпеки України впродовж 2014-2022 років

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

За результатами проведеного аналізу, можна спостерігати задовільний стан показників валютної безпеки України.

2.2. Аналіз стану валютної безпеки держави в умовах воєнного стану

Валютна безпека України зазнала великих змін після початку повномасштабної війни з росією та введення в дію воєнного стану. Багато витрат спрямовані на забезпечення потреб Збройних Сил України. Це несе

негативний вплив на економіку країни, оскільки витрат стає набагато більше, а прибутки скорочуються.

Відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» [21] валютне регулювання – це діяльність Національного банку України та у деяких випадках Кабінету Міністрів України, що спрямована на встановлення правил здійснення операцій з валютою для суб'єктів валютного ринку.

Суб'єктів валютного ринку можна умовно поділити на внутрішніх (українські банки, фінансові посередники, обмінники) та зовнішніх (МВФ, МБРР, міжнародні фінансові посередники та підприємства).

Законом України «Про валюту та валютні операції» [21] передбачена низка заходів, що запроваджуються за умов нестабільного фінансового стану держави, до яких відносять:

- Продаж частини надходжень в іноземній валюті;
- Створення резервів валютних коштів;
- Створення обмежень у проведенні операцій із валютою;
- Надання дозволів на проведення операцій з валютою;
- Встановлення особливих умов для операцій з рухом капіталу;
- Встановлення терміну для розрахунку з операціями імпорту та експорту продукції.

Національний банк України продовжує реалізовувати заходи задля підтримки стійкості фінансової системи країни. Нагадую про те, що від початку повномасштабного вторгнення офіційний курс гривні став фіксованим. Так от, у жовтні 2023 року Національний банк України здійснив відмову від фіксованого валютного курсу. Передумовою цього слугувало:

1. Прогрес у зниженні інфляції країни, до прикладу у грудні 2022 року індекс інфляції становив 8,6%, а у вересні 2023 року – 7,1%.
2. Позитивні курсові та інфляційні очікування населення.
3. Додатні відносно інфляції близько 15% на рік процентні ставки за строковими депозитами в національній валюті.
4. Стабільний стан банківської системи.

5. Накопичення Національним банком України достатньої кількості резервів в міжнародній валюті та золоті, станом на жовтень – 40 млрд. дол. США.

Отож, обмінний курс надалі визначатиметься попитом та пропозицією на ринку валюти. Та не зважаючи на це Національний банк надалі продовжуватиме здійснювати контроль за міжбанківським ринком валюти, компенсуючи дефіцит валюти та обмежуватиме коливання гривні не допускаючи ні її значного послаблення, ні зміцнення.

Перехід до плаваючого курсу національної валюти має на меті її зміцнення, що зміцнить і саму економіку країни.

За даними Державної служби статистики України рівень інфляції впродовж 2022-2023 року знизився з 8,6% до 7,1%, тому давайте розглянемо динаміку змін цін за цей період (див рис. 2.9.). Рівень інфляції в Україні зменшився більше, ніж у часи до початку війни, що несе собою позитивний характер.

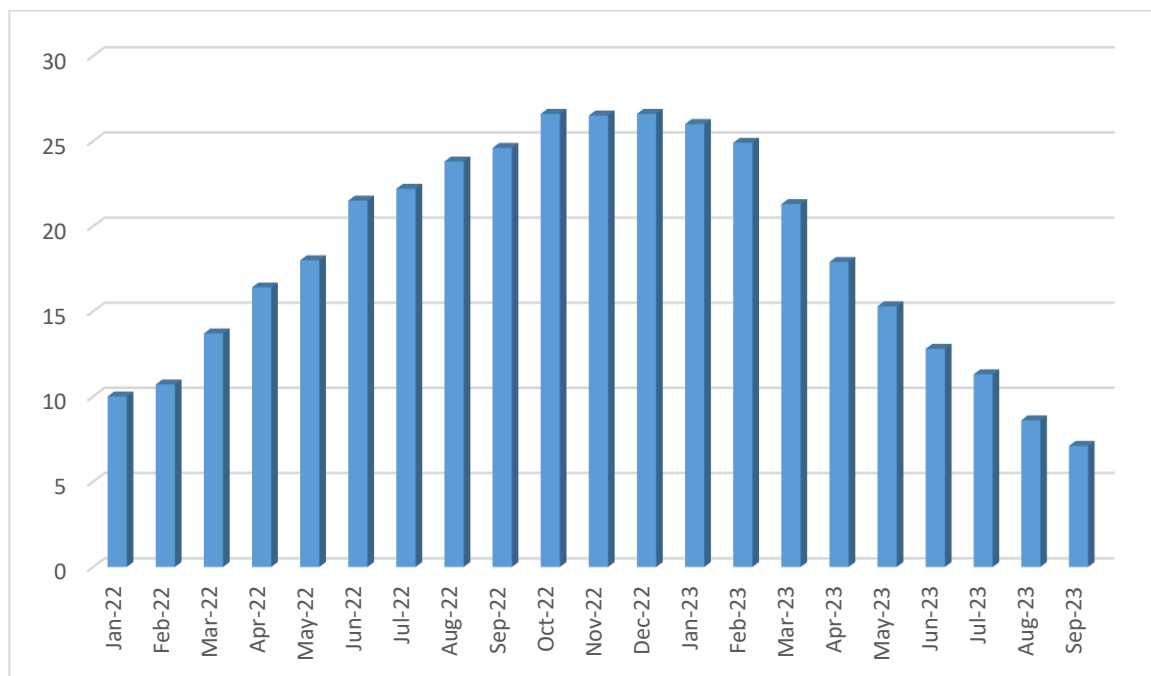

Рис. 2.9. Індекс споживчих цін до відповідного місяця попереднього року за січень-вересень 2022 року, %

Джерело: побудовано автором за допомогою даних [18]

Ми можемо спостерігати зниження цін на товари та послуги. Зниження цін на м'ясні, молочні продукти та вироби з борошна можна пояснити зменшенням витрат бізнесу на сировину, модернізацією виробництва та логістики, позитивними курсовими та інфляційними очікуваннями населення.

Стійкість національної валюти зумовила спад цін на такі імпортовані продукти: кава, чай, риба, різноманітні прянощі та сухофрукти, шоколад, цукерки, соки тощо.

Відповідно до інформації, що надала Державна служба статистики України у серпні-вересні 2023 року можемо спостерігати такі помісячні суттєві зміни цін на продовольчі товари (див рис.)

Збільшення виробництва через низький рівень цін на експорт здешевили ціну на експортні товари. З вересня 2023 року почали зростати ціни на пальне.

За підсумками Національного банку України у вересні 2023 року міжнародні резерви України дорівнюють 39,7 млрд. дол. США, це на 0,7 млрд. дол. США менше ніж у серпні 2023 року. Змінну динаміку можна спостерігати на рис. 2.10.

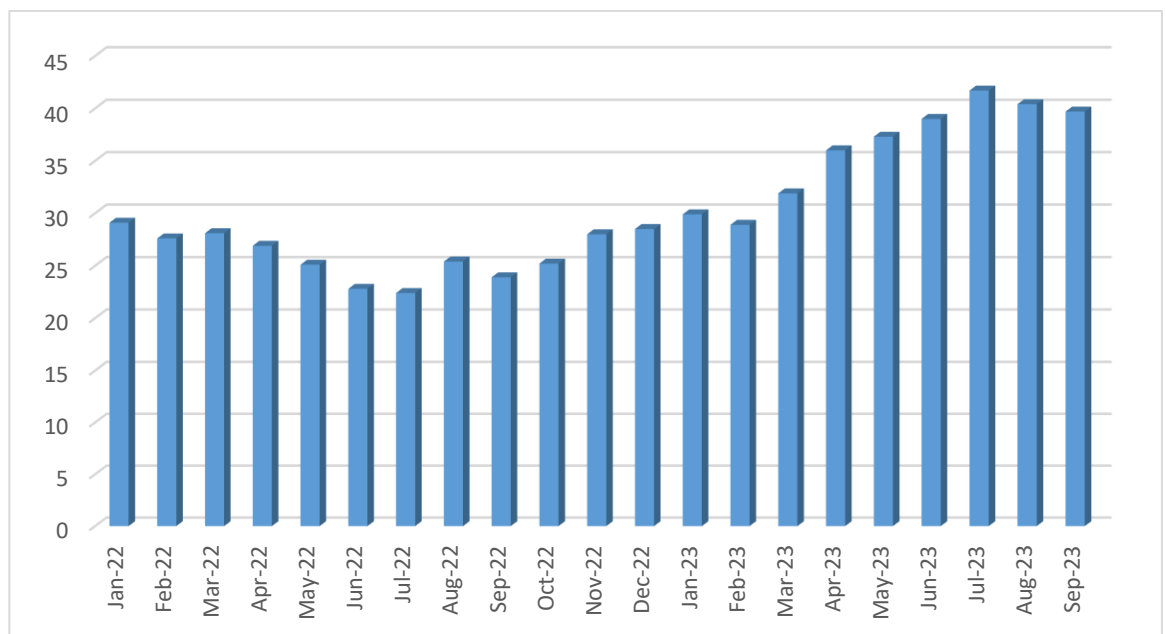

Рис. 2.10. Міжнародні резерви України за січень-вересень 2022 року ,
млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [18]

Спад величини міжнародних резервів спричинений політикою Національного банку України на міжбанківському ринку валюти та погашенням боргу держави в іноземній валюті.

Окрім того, на рахунок Національного банку України у вересні 2023 року надійшли кошти в розмірі 3,329 млрд. дол. США з них 1,592 млрд. дол. США – допомога від Європейського Союзу, 1,250 млрд. дол. США – грант від Сполучених Штатів Америки; 0,386 млрд. дол. США – облігації внутрішньої державної позики України; 0,1 млрд. дол. США – позика Світового банку.

Обсяг міжнародних резервів перевищує світові стандарти не менше 3 місяців імпорту та становить 5,3 місяців.

З вересня 2023 року Національний банк України здійснив пом'якшення деяких валютних обмежень:

1. Збільшилися норми продажу готівки в іноземній валюті. Тепер фінансові установи зможуть продавати іноземну валюту в межах таких факторів, що розраховуються починаючи із квітня 2022 року: залишки іноземної готівки на рахунках у банках; якщо купівля іноземної готівки більша за її продаж за іншими іноземними валютами; якщо у населення було скуплено більше ста двадцяти відсотків від іноземної безготівкової валюти.
2. Збільшення переліку товарів медичного призначення: реабілітація, протезування, купівля та встановлення обладнання для ремонту протезів, - за які можна розрахуватися тепер переказами коштів із за кордону.
3. Погоджено з Кабінетом Міністрів України та дозволено державним установам здійснювати перекази за кордон задля погашення кредиторської заборгованості з нерезидентами країни.

Пом'якшення обмежень на ринку валюти необхідні для того, щоб зменшити різницю готівкового та безготівкового курсу національної валюти. Це у свою чергу дасть можливість здійснювати реабілітацію військових за межами країни та зменшить кредитне навантаження в цілому.

Банківська система змогла адаптуватися до роботи під час війни. Тому, було прийнято рішення Національним банком України відновити низку вимог до банківських установ, що існували до початку війни:

- Починаючи із жовтня 2023 року поновлюються часткові вимоги з Положення про визначення банками України величини кредитного ризику. Поновляються вимоги та вводяться додаткові ознаки щодо визначення банком боржника, що не спроможний забезпечити виконання зобов'язань, що передбачені договором.
- Також, відновлюється подача планів до Національного банку України щодо відтворення діяльності банків та банківських груп (оновленими банки мають надати їх до жовтня 2024 року).

24 лютого 2022 року Національний банк України відкрив окремий спеціальний рахунок для підтримки Оборонних Сил, що сприятиме відновленню територіальної цілісності України. Відповідно до даних, на початок жовтня 2023 року на цей рахунок було перераховано близько 31 млрд. грн. Кошти надходили як і зі сторони України – 17,5 млрд. грн., так і за кордону – 12,5 млрд. грн.

Оскільки велика частка бюджету країни іде на її оборону, тому слід шукати нові способи його поповнення. Тому на початку жовтня 2023 року було відновлено штрафи за порушення порядку застосування касових апаратів. Винятком залишились лише території, що знаходяться під окупацією, де проводяться, або можливе проведення бойових дій.

Станом на вересень 2023 року державний та гарантований борг України становить 4897,56 млрд. грн. або 133,93 млрд. дол.США.

До гарантованого боргу України входять: позики іноземних та фінансових установ та країн; продаж державних цінних паперів на внутрішньому та зовнішньому ринках та інші позики в процентних частках за 2022 рік, що зображені на рис.2.11.

Рис. 2.11. Складові гарантованого боргу України у 2022 році [17]

Облігації – це цінні папери, що розміщує Міністерство фінансів України на внутрішньому ринку країни в національній та іноземній валюті задля отримання прибутку до державного бюджету, що піде на певні цілі, у тому числі військові. З початку війни обсяг таких внутрішніх державних позик зріс до 62,1 млрд. грн.

З початком війни військові облігації стали великою підтримкою для бюджету держави. Ці облігації є у вільному доступі для звичайного громадянина, підприємця чи іноземного інвестора.

Відповідно до слів прем'єр-міністра України Шмигала Д.А. в одному з його інтерв'ю, - «збитки, що були завдані економіці України на кінець 2022 року оцінюють в розмірі 700 млрд. дол. США».

Висновок до розділу 2

Для забезпечення роботи валютної складової необхідно здійснити оцінку стану валютної безпеки. Стан валютної безпеки у даній роботі розраховується за допомогою Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [27]. Аналізується стан шести основних індикаторів:

- Індекс зміни середнього за період офіційного курсу національної валюти до долара США;
- Різниця форвардного та офіційного курсу національної грошової одиниці;
- Міжнародні валові резерви України;
- Обсяг загальних кредитів до обсягу кредитів в іноземній валюті;
- Купівля-продаж іноземної валюти;
- Рівень фінансової доларизації.

Відповідно до розрахованого інтегрального індексу валютної безпеки України, ми можемо спостерігати покращення рівня валютної складової впродовж 2016-2018 та 2019-2022 років.

Валютна безпека України зазнала великих змін після введення воєнного стану. Багато витрат спрямовані на забезпечення потреб армії. Це у свою чергу несе негативний характер для усієї економіки країни. Оскільки виручка країни є незмінною і зменшується під впливом факторів, а витрати лише збільшуються, тому необхідно шукати методи вдосконалення валютної складової безпеки України задля збільшення прибутку країни.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки України

Україна потребує фінансування усіх сфер господарювання: економіки, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших. Для цього необхідно забезпечити країну достатньою кількістю коштів, як у національній, та і в іноземній валюті.

Валютна безпека є важливим фактором у забезпеченні економічної стабільності країни. Воєнні дії на території України суттєво впливають на валютну безпеку країни, та несуть за собою низку неприємних аспектів, таких, як:

1. Зменшення інвестицій;
2. Економічна нестабільність;
3. Зменшення довіри до гривні;
4. Зменшення золотовалютних резервів країни;
5. Значний тиск на курс гривні;
6. Вплив на торгівлю, зменшення експорту;
7. Збільшення потреби у грошових коштах, що несе за собою збільшення зобов'язань з боку країни.

Ці фактори несуть загрозу валютній безпеці країни, погіршують її економічний стан та зменшують якість життя громадян.

Задля стабілізації ринку валюти із початком воєнного стану, керівництвом Національного банку України були введені обмеження, що у свою чергу мали на меті запобігти відпливу капіталу з країни.

Примітивні зміни у валютному регулюванні ми можемо спостерігати на рис. 3.1. [17].

Рис. 3.1. Зміни у валютному регулюванні у 2022 році

Джерело: створено автором за даними [17]

Так ми можемо спостерігати, що уся валютна політика, що існувала до початку воєнного стану кардинально поміняла свій напрямок. З того часу усі обмеження на валютному ринку постійно удосконалюються та підлаштовуються під стан ринку, про це свідчать численні зміни внесені до правових нормативів.

Зміцнити валютну безпеку України можна за допомогою удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки України. Для цього необхідно здійснити ряд заходів, що спрямовані: зміцнення національної грошової одиниці, збільшенням золотовалютних резервів та інших заходів, що зображені на рис. 3.2.

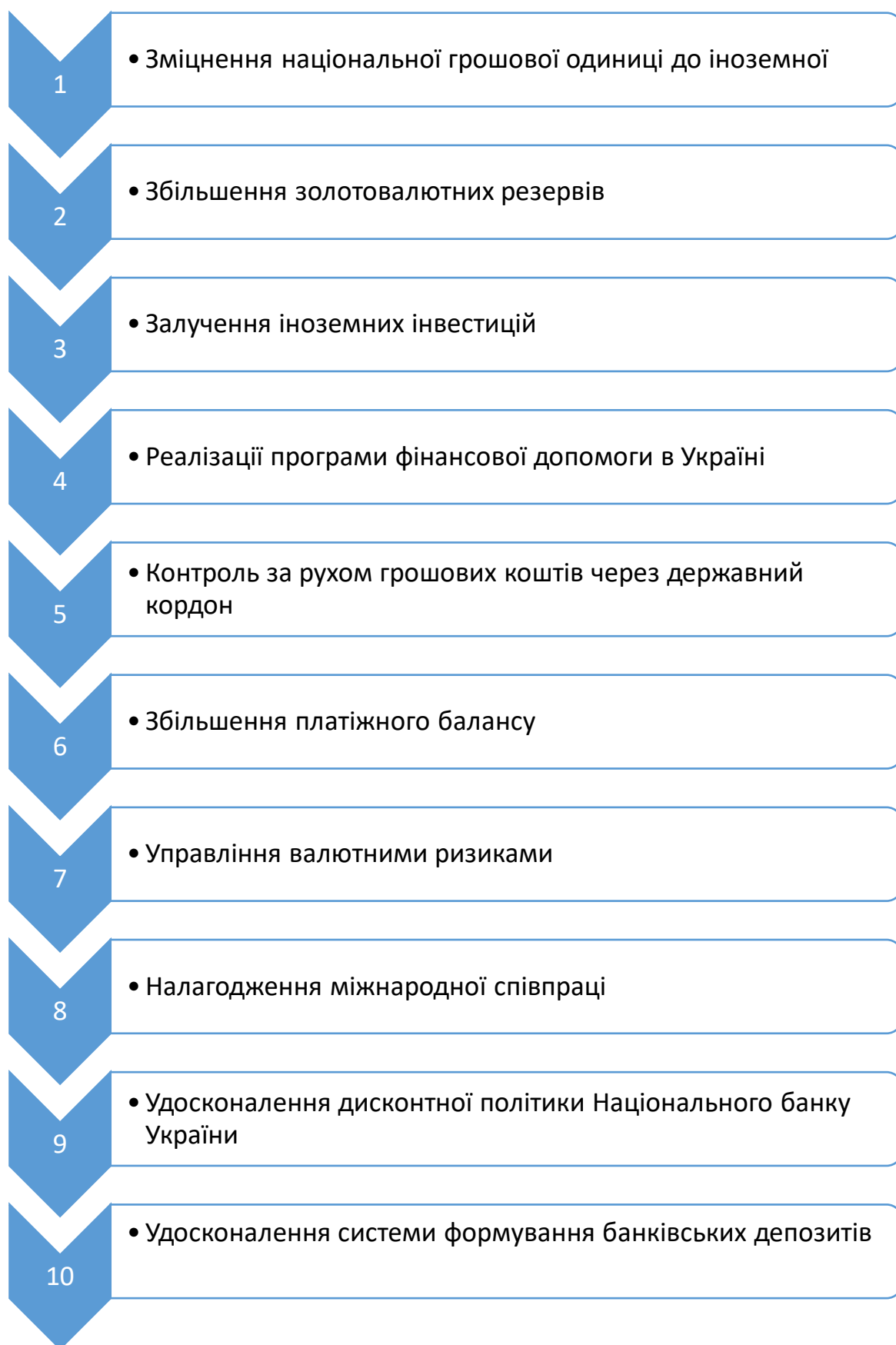

Рис.3.2. Заходи для удосконалення валютної безпеки України

Джерело: створено автором

В умовах економічних дисбалансів на ринку валюти важливим є швидко та якісно удосконалити правову базу валютного регулювання, що у свою чергу зміцнить національну грошову одиницю до іноземної.

Стабільність національної грошової одиниці підвищує довіру інвесторів, зменшує ризики для бізнесу та підвищує рівень привабливості, для залучення зовнішніх інвестицій.

Випуск казначейський зобов'язань в іноземній валюті (до прикладу у доларах) сприятиме поверненню в обіг іноземної готівки, що знаходиться «на руках» у населення, що сприятиме зміцненню ринку валюти.

За допомогою таких цінних паперів держава може розраховуватися із зовнішніми борговими зобов'язаннями, а збільшення обсягів іноземної валюти буде у нагоді для поповнення золотовалютних резервів України. Нагромадження золотовалютних резервів у свою чергу зміцнить національну грошову одиницю, та зможе її захистити від коливань на ринку.

Іноземні інвестиції можуть зміцнити національну грошову одиницю, стабілізувати курс валюти та зменшити коливання на ринку. При збільшенні попиту на гривню таким способом її вартість на міжнародних ринках валюти зростатиме. Збільшення золотовалютних резервів за допомогою іноземних інвестицій сприятимуть стійкості фінансової системи України, а великий потік таких грошових коштів розширить портфель інвестицій. Отож, таким способом залучення іноземних інвестицій сприяє зміцненню валютної безпеки країни.

Укладання угод із міжнародними фінансовими організаціями та державами щодо фінансової допомоги збільшить фінансові інвестиції. Така фінансова допомога дозволять реалізувати конкретні проекти або вдосконалити певні напрями. А звіт про результати може збільшити обсяги таких інвестицій.

Удосконалення валютної безпеки через контроль за рухом грошових коштів через кордон може відбуватися у таких проявах:

- Запровадження ефективної системи моніторингу за рухом грошових потоків через державний кордон та звітність за міжнародні транзакції;
- Встановлення обмежень переказу та вивезення готівки за кордон;
- Забезпечення правомірності та відповідності стандартам вимагаючи пред'явлення ліцензії для здійснення міжнародних фінансових операцій;
- Розробка стратегії для обмеження незаконного виведенню капіталу за державний кордон;
- Розробка заходів для спонукання до легального інвестування та привертання іноземних інвесторів.

В умовах надзвичайних подій, зокрема воєнного стану важливим є збільшення платіжного балансу країни. Приділивши увагу заходам для розширення сектору підприємницької діяльності, стимулювання бізнесу задля виготовлення більшої кількості пріоритетних товарів, зменшення частки та експорт з кордон, призведе до збільшення виручки, що у свою чергу наповнить бюджет країни.

Управління валютними ризиками являє собою визначення, вимірювання величини та керування збитками, що пов'язані із зміною курсу валюти.

Удосконалити валютну безпеку при управлінні валютними ризиками можна за допомогою таких заходів:

- Постійного контролю за валютними ризиками, аналізувати фінансовий стан, та визначати основні загрози;
- Впровадження стратегії хеджування для мінімізації валютних ризиків;
- Встановлювати обмежування на обсяги операцій в іноземній валюті та валютні ризики;
- Використання фінансових інструментів для зниження валютних ризиків;
- Постійний моніторинг ринку валюти для швидкого реагування;

- Здійснювати інвестиції в різну валюту для зменшення такого ризику.

Для удосконалення валютної безпеки важливим є налагоджувати міжнародну співпрацю. Це сприятиме обміну інформацією та досвідом. Співпраця з міжнародними банками різних країн та участь у міжнародних фінансових організаціях сприятиме зміцненню валютної стабільності в країні.

Удосконалення дисконтної політики Національного банку України може внести вагомий внесок в розвиток валютної безпеки. Така політика може включати: оптимізацію процесів дисконтування, встановлення чітких та зрозумілих правил для надання знижок, співпраця з центральними банками інших країн тощо.

Із збільшенням попиту на іноземну валюту та витіснення нею національної грошової одиниці Національний банк України розробив законопроект №11433 «Про внесення змін до деяких Законів України щодо операцій з іноземною валютою», після підписання якого при продажі валюти буде стягуватись збір у розмірі п'ятнадцяти відсотків до пенсійного фонду України.

У зв'язку із цим зросте попит та обсяг у банках на короткі депозити до одного місяця. Купуючи валюту для її розміщення на депозитах громадяни звільняються від сплати даного податку. В такому випадку можна очікувати від банків надання депозитів у декількох валютах одночасно.

Даний захід є недовготривалим, хоча долар та євро залишаються надалі прийнятними варіантом захисту від знецінення національної грошової одиниці.

Також банки можуть удосконалити систему формування депозитів збільшивши кількість вкладів з індексацією іноземної валюти, механізм роботи яких можна спостерігати на рис.3.3.

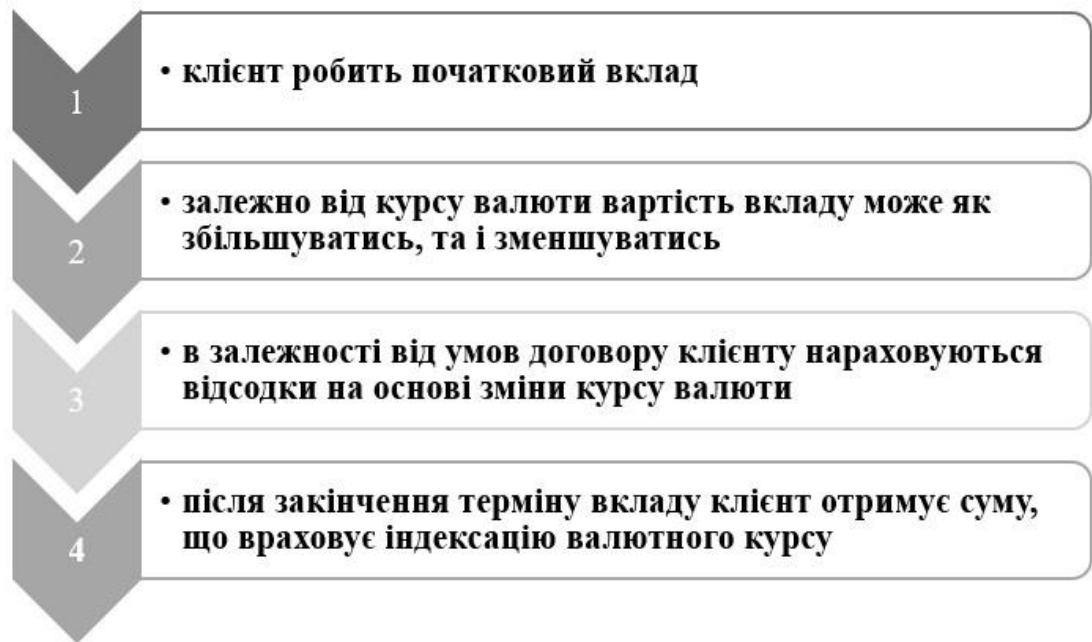

Рис. 3.3. Механізм роботи депозитних вкладів з індексацією курсу валюти
Джерело: створено автором за даними [11]

А також валютну безпеку України можна удосконалити за допомогою прозорості системи переказів зменшивши комісію за її перерахунок. Таким способом збільшиться кількість таких перерахунків по банківській системі, що у свою чергу дасть змогу банківським установам фіксувати підозрілі операції у сфері легалізації (відмиванні) доходів отриманих злочинним шляхом, та повідомити про це відповідні органи. Відповідний орган (Держана служба фінансового моніторингу України) здійснює аналіз даної інформації та підтверджує злочинність даної операції, після чого передає дані правоохоронним органам. Збільшення такої інформації дасть можливість розширити співпрацю з міжнародними державними органами у цій сфері.

3.2. Міжнародний досвід у сфері валютної безпеки та використання його в Україні

Міжнародна співпраця є важливою для обміну ресурсами, досвідом та технологіями між різноманітними країнами для вирішення спільних непорозумінь та досягнення взаєморозуміння.

У сфері валютної безпеки міжнародна співпраця направлена на розробку та впровадження стратегій для забезпечення стабільних валютних ринків та розвитку економіки.

Важливим є співпраця з міжнародними організаціями у сфері валютної безпеки для забезпечення стабільного розвитку фінансової системи країни. Україна співпрацює:

- Міжнародним Валютним Фондом;
- Світовим банком;
- Європейським банком реконструкції та розвитку;
- Банком міжнародних розрахунків;
- Європейським союзом.

Співпраця з міжнародними організаціями допомагає Україні: впроваджувати міжнародні стандарти, обміном досвідом, отримувати фінансову підтримку, реалізації програм структурних реформ, розвитку економіки, інфраструктури, підтримки підприємств, зміцнення економіки та конкурентоспроможності країни.

Також Україна може співпрацювати з Організацією Об'єднаних Націй для отримання досвіду з питань економічного розвитку країни та фінансового управління, отримуючи цінну інформацію від міжнародних експертів.

Для розуміння того, навіщо необхідно співпрацювати з різними країнами ознайомимось з валютною безпекою п'яťох країн: Швейцарії, Сінгапуру, Японії, Німеччини та Китаю (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Аналіз валютної безпеки різних країн світу

Країна	Валютна безпека
Швейцарія	Має значення міжнародний досвід у валютній безпеці, є фінансовим центром. Країна взаємодіє з іншими центральними банками та міжнародними фінансовими організаціями для забезпечення стабільності своєї національної валюти та глобальної фінансової системи
Сінгапур	Активно взаємодіє з іншими країнами та регіональними блоками для розвитку інноваційних підходів у валютній політиці. Країна вкладає зусилля у розробку кібербезпеки та механізмів виявлення фінансових злочинів
Японія	Центральний банк відомий активною участю у міжнародних обмінних форумах та співпрацею з іншими країнами для розвитку стабільних валютних ринків та протидії валютним коливанням
Німеччина	Завдяки своєму впливовому економічному статусу та ролі в Єврозоні має великий вплив на валютну безпеку. Країна активно співпрацює з іншими країнами Європейського союзу та Європейським центральним банком для забезпечення стабільності євро та вирішення валютних питань в регіоні
Китай	Другий за величиною світовий економічний гравець, що активно розвиває свою роль у міжнародних фінансових організаціях. Взаємодіє з іншими країнами в рамках «Один пояс, один шлях» впливає на міжнародну валютну систему та безпеку

Джерело: створено автором за даними [14]

Україна може успішно використовувати міжнародний досвід у сфері валютної безпеки для поліпшення фінансової стійкості та здійснювати ефективне управління ринком валюти.

Співпраця з країнами в яких стабільна валюта дозволить Україні вивчити їх досвід та побудувати свою політику для зниження ризиків та стабілізації національної грошової одиниці.

Участь у міжнародних фінансових форумах дозволить слідкувати за глобальними тенденціями, обмінюватися досвідом та сприяти удосконаленню міжнародних стандартів управління ризиками.

Міжнародна співпраця дозволить встановити міжнародні стандарти та регулювання для розвитку криптовалюти та фінансових технологій, що забезпечить їх стійкість на світовому ринку.

Також для зміцнення міжнародної співпраці створювати спільні ініціативи для розвитку фінансових інфраструктур, для прискорення фінансових операцій. Вдосконалити міжнародні механізми обміну даними для виявлення злочинів, що пов'язані із фінансами.

Україна може активно взаємодіяти із Міжнародним Валютним Фондом, Світовим банком та іншими організаціями для отримання фінансової допомоги.

Міжнародний досвід у сфері відмивання доходів отриманих злочинним шляхом буде у нагоді для підвищення ефективності власних механізмів протидії фінансовим злочинам.

Усі ці можливості, що зумовлені міжнародною співпрацею сприятимуть зміцненню валютної безпеки України, дозволять вивчити міжнародний досвід у різних сферах діяльності та освоїти бажані методики на власній практиці.

Україна може розвивати співпрацю з міжнародними підприємствами у сфері валютної безпеки з метою зміцнення фінансової стабільності та забезпечення ефективного управління валютними ризиками. Деякі напрями такої співпраці включають:

- співпраця з фінтех-компаніями для розробки безпечних платіжних систем та збереження персональних даних клієнтів;
- компаніями у сфері кібербезпеки для захисту від кібератак;

- фінансовими консалтинговими службами для розробки стратегій управління валютою;
- страховими компаніями для страхування валютних ризиків;
- використання технології блокчейн, що забезпечує безпеку світових валютних переказів;
- співпраця з інноваційними фінансовими стартапами для внесення новаторських ідей у здійсненні валютних операцій;
- глобальними торгівельними платформами для пошуку ринків збуту виготовленої продукції тощо.

Важливим також є співпраця з іншими країнами, фінансовими установами та компаніями у забезпеченні валютної безпеки задля захисту персональних даних та іншої конференційної інформації від зломів. Задля цього можна налагоджувати співпрацю для захисту таких напрямків:

- забезпечення конфіденційності інформації шляхом надання доступу до неї малій кількості довірених осіб та вдосконалення системи нерозголошення;
- захист мережі шляхом пошуку та блокування шкідливих дій;
- розробка та тестування системи відновлення у разі порушення безпеки;
- освіта персоналу у сфері кібербезпеки;
- забезпечення високого рівня захисту;
- спільний обмін інформацією про нові загрози для забезпечення швидкого реагування на такі випадки;
- вдосконалення захисту платіжних систем.

Співпраця у даному напрямку стане у нагоді для захисту фінансових систем від кібератак, допоможе виявити чутливі сторони та навчить швидко реагувати на такі випадки для того, щоб уникнути фінансових витрат та забезпечити стабільність в країні.

З розвитком інформаційних технологій розвиваються атаки, що завдають сильнішого та жорстокішого удару усій системі. Кібератаки можуть спричинити збої чи відмову функціонування фінансових систем, що може призвести до серйозних наслідків та збитків. Важливим є забезпечення конфіденційності та цілісності усіх даних для дотримання законодавства та довіри клієнтів.

Висновки до розділу 3

Для економічного та соціального зростання країни необхідно розвивати її основні сфери: економіку, освіту, охорону здоров'я та інші. Для цього необхідно забезпечити країну достатньою кількістю коштів в національній та іноземній валюті.

Валютна безпека є важливим фактором стабільності країни. Воєнні дії на території України суттєво вплинули на її валютну безпеку. Зміцнити валютну безпеку можна за допомогою удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки в Україні. Для цього необхідно здійснити ряд заходів, таких, як: зміцнення національної грошової одиниці до іноземної; збільшення золотовалютних резервів; залучення іноземних інвестицій; реалізації програми фінансової допомоги в Україні; здійснювати контроль за рухом грошових коштів через державний кордон; збільшення платіжного балансу; налагодження міжнародної співпраці; удосконалення дисконтної політики Національного банку України; удосконалення системи формування банківських депозитів тощо.

Міжнародна співпраця є важливою для обміну ресурсами, досвідом та технологіями між різноманітними країнами для вирішення спільних непорозумінь та досягнення взаєморозуміння.

У сфері валютної безпеки міжнародна співпраця направлена на розробку та впровадження стратегій для забезпечення стабільних валютних ринків та розвитку економіки.

Україна співпрацює з міжнародними фінансовими системами, країнами, фінансовими посередниками та підприємствами для удосконалення валютної безпеки країни.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено стан сучасної валютної безпеки України та зроблено наступні висновки:

Зокрема, визначено поняття та змісту валютної безпеки. З'ясовано, що для забезпечення безпеки держави необхідно чітко визначити її сутність. Валютна безпека є складовою фінансової безпеки держави. Виділяють валютну безпеку держави, суб'єктів господарювання та громадянина. Рівень валютної безпеки можна оцінити за допомогою загальних показників, таких, як: обсяг валютних резервів країни, стабільність національної грошової одиниці, рівень інфляції, надійність фінансової системи, стан зовнішніх фінансових зобов'язань, розподіл ресурсів між різними економічними галузями для зменшення ризиків та залежності від конкретного сектору, експорт та імпорт товарів та послуг, політичної стабільності в країні. Основним механізмом створення безпечного рівня валютної безпеки є валютне регулювання.

Було визначено нормативно-правові основи валютного контролю та відповідальність за їх порушення. Валютне регулювання має велике значення для валютної безпеки країни. Ефективна політика валютної безпеки сприяє стабільності та розвитку економіки країни. Валютне регулювання являє собою набір дій, що спрямовані на контроль за ринком валюти в середині країни. До основних таких дій можна включити: валютні обмеження; фіксація курсу валюти; інтервенції на ринку валюти; управління валютними резервами; монетарна політика; валютні інвестиції. Основні елементи валютного регулювання в Україні включають: Національний банк України, що здійснює контроль за обігом валюти, встановлює обмінний курс та розробляє політику; законодавчі нормативні акти, що визначають правила проведення операцій з використанням валюти, її обміну; правила обміну валюти, діяльність бірж, банків та фінансових посередників; боротьба з незаконними махінаціями у

фінансовій сфері та корупцією. Розглянуто основні нормативно-правові акти для проведення операцій з валютою. Відповідальність за порушення валютного контролю залежить від серйозності даного порушення. За порушення валютного законодавства в Україні передбачена різними видами штрафів, у серйозних випадках кримінальною відповідальністю, конфіскацією майна, відсторонення від займаної посади, обмеження права здійснення діяльності, заборона на участь в торгах, аудиту та моніторингу проведених валютних операцій, втрата ліцензії, санкції з боку міжнародних організацій тощо.

Проведено аналіз оцінки показників стану валютної безпеки України. Є шість основних індикаторів для визначення рівня валютної безпеки України. До таких індикаторів відносять: темп зміни курсу гривні до долара; різниця між форвардним та офіційним курсом; величина міжнародних резервів валюти; різниця величини кредитів в іноземній валюті до загального обсягу кредитів; сальдо купівлі-продажу іноземної валюти населенням; рівень доларизації. Під час нестабільної ситуації в країні рівень довіри до національної грошової одиниці зменшився, попит на іноземну валюту зростає (за аналізом даних ми можемо спостерігати такі процеси у 2014 та 2022 роках). Різниця між форвардним та офіційним курсом валюти не завжди є достовірним джерелом інформації, оскільки він має властивість мінятися під впливом різноманітних подій. Коливання на ринку валюти впливає на повернення кредитів у банки.

Було здійснено аналіз валютної безпеки в умовах воєнного стану. До основних загроз валютній безпеці України відносять: високий рівень тіньової економіки, інфляційні зростання, дефіцит бюджету, зменшення основного капіталу, зростання безробіття, мала частка інвестицій, велика величина державних зобов'язань, неконтрольована еміграція громадян, нестабільна ситуація в середині країни тощо. З настанням воєнного стану в країні валютний курс став фіксованим. Для підтримки фіксованого курсу валюти

витрачається велика кількість резервів України. Лише у жовтні 2023 року Національний банк України послабив контроль за ринком валюти і перейшов на плаваючий валютний курс.

Було запропоновано напрями вдосконалення валютної безпеки України. Для зміцнення валютної безпеки України необхідно удосконалити основні напрями її реалізації. Для цього необхідно:

- Зміцнити національну грошову одиницю до іноземної;
- Збільшити кількість золотовалютних резервів;
- Залучити іноземні інвестиції;
- Реалізувати програму фінансової допомоги Україні;
- Здійснювати контроль за рухом грошових коштів через державний кордон;
- Збільшити платіжний баланс країни;
- Управління валютними резервами;
- Налагоджувати міжнародну співпрацю;
- Удосконалювати дисконтну політику Національного банку України;
- Удосконалювати систему формування банківських депозитів;
- Забезпечити прозору систему переказів, зменшивши комісію за перерахунки;
- Удосконалити правову базу у сфері валютного регулювання тощо.

Було досліджено міжнародний досвід у сфері валютної безпеки та використання його в Україні. Міжнародна співпраця є важливою для обміну ресурсами, досвідом та технологіями між різноманітними країнами для вирішення спільних непорозумінь та досягнення взаєморозуміння. Важливим є співпраця з міжнародними організаціями у сфері валютної безпеки для забезпечення стабільного розвитку фінансової системи країни. Україна співпрацює:

- Міжнародним Валютним Фондом;
- Світовим банком;
- Європейським банком реконструкції та розвитку;
- Банком міжнародних розрахунків;
- Європейським союзом.

Співпраця з міжнародними організаціями допомагає Україні: впроваджувати міжнародні стандарти, обміном досвідом, отримувати фінансову підтримку, реалізації програм структурних реформ, розвитку економіки, інфраструктури, підтримки підприємств, зміцнення економіки та конкурентоспроможності країни. Україна може успішно використовувати міжнародний досвід у сфері валютної безпеки для поліпшення фінансової стійкості та здійснювати ефективне управління ринком валюти. Співпраця з країнами в яких стабільна валюта дозволить Україні вивчити їх досвід та побудувати свою політику для зниження ризиків та стабілізації національної грошової одиниці. Також, Україна може розвивати співпрацю з міжнародними підприємствами у сфері валютної безпеки з метою зміцнення фінансової стабільності та забезпечення ефективного управління валютними ризиками. Також важливим є співпраця у сфері кібербезпеки, задля захисту даних від зломів та витоку цінної інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. Київ: УБС НБУ, 2014. Т.1. 831 с.
2. Безрукува Н.В. World currencies in the global economy: modern role and future trends
https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/6748/1/EiP_3_19_83_БСБ.pdf
3. Белінська Я.В. Тактичні та стратегічні заходи подолання валютної фінансової нестабільності в Україні. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/november08/16>
4. Валютний ринок України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-market>
5. Гусаров С.М. Актуальні питання безпеки фінансової системи. МВС України Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків 2014. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e13d7ebc-472c-4c6b-8b59-e4e2390f44f9/content>
6. Дахно Л.М. Функціонування валютного ринку України, 2020. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/7652/1/Тези_72_Дахно_Ан.pdf
7. Іличок Б.І. Валютна безпека України стан та перспективи вдосконалення. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=PSPE_print_2017_2_9
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

9. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
11. Марченко О.М., Пушак Я.Я.,Ревак І.О. Фінансова безпека держави: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020.
12. Мачугіна М.В. Аналіз валютної безпеки як складової фінансової безпеки України. Ефективна економіка, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4854>
13. Офіційний сайт Bankografo.com. Аналіз банків України: огляди, графіки, факти. URL: <https://bankografo.com/>
14. Офіційний сайт Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0>.
15. Офіційний сайт електронного журналу «Державне управління: удосконалення та розвиток». URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/>
16. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
17. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
18. Офіційний сайт Національного банку України. Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/nbustatistic>
19. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
20. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

21. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. №2473-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

22. Про внесення змін до деяких законів України щодо операцій з іноземною валютою: Законопроект. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF8TL00A?an=3>

23. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 р. №637/97-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text>

24. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. №IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

25. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. №361-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

26. Про запровадження Положення про валютний нагляд: Постанова Правління Національного банку України від 03.01.2019 р. № 13 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text>

27. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2023 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

28. Про затвердження Положення про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами-кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками: Постанова Правління Національного банку України від

02.01.2019 р. № 6 (зі змінами). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006500-19#Text>

29. Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 р. № 1 (зі змінами). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-19#Text>

30. Про затвердження Порядку застосування податковими органами заходів впливу у вигляді штрафних санкцій до юридичних осіб (крім уповноважених установ) за порушення вимог валютного законодавства: Постанова Кабінету міністрів України від 26.05.2021 р. № 524. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-2021-%D0%BF#Text>

31. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII (зі змінами). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

32. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. №679-XIV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

33. Про особливості регулювання та нагляду за здійсненням діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі в період дії воєнного стану та внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39: Постанова Правління Національного банку України від 29.07.2022 р. № 165 (зі змінами). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0165500-22#Text>

34. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. №2346-III (зі змінами). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>

35. Про порядок введення в дію Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті»: Постанова Верховної ради

України від 23.09.1994 р. № 187/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/94-%D0%B2%D1%80#Text>

36. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України від 23.09.1994 р. № 185/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/94-%D0%B2%D1%80#Text>

37. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>

38. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-93#Text>

39. Свічкарь В.А. Поліваріантність розвитку світової валютної системи у посткризовий період, 2019. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/5170/1/36_Svichkar_EE_2019_1.pdf

40. Шумський І.К. Співпраця України та Міжнародного валютного фонду під час воєнного стану, 2022. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/12945/1/zbirnik_%209%20червн2022-239.pdf